

DE
PROVIDENTIA
DEI
TRACTATVS.

AVTHORE
RI. CRAKANTHORP.

Richard Hollinworth.

CANTABRIGIÆ,
Impensis LEONARDI GREENE
vnius ex Typographis Academicæ.
Ann. Dom. 1623.

CONFIDENTIAL

1944

SECRET

CONFIDENTIAL

REVERENDO VIRO,

mibiq; multum colendo, D. Doct.

YONGO, Ecclesie Wintoniensis

dignissimo Decano.

Esideravi diu, atq; ardentem, extarespe-
cimen aliquod & pignus studij atque
officij in te mei. Tractatus hic, qui ali-
quandiu in literario meo censu delitu-
it, ultro se offerebat, & *Tui nominis*
auspicijs prodire gestiebat. Exile scio
esse, nec vel doctrina tua, vel gravitate
dignum. Sed quod per se leue est, pon-
dus habebit ab animo & amore in te
meo. Etiam vel ab ipso Titulo, non ingratum tibi futurum
plane confido. Nota sunt & (verè dico, non blandè) celebrata
apud omnes, animi tui Candor, Probitas, Integritas, & quæ
Caput est virtutum omnium, *Pietas*. Ecquodnam verò est, aut
esse potest, dulcius Pio animo pabulum, quàm assidua diuinæ
Providentiæ meditatio? Vt illa ad Deum, sic ad illam cætera
omnia nos rectè ducunt, rapiuntq;. Cælum aspice & mirabi-
lem huius, quod *Uniuersum* dicimus, mundi fabricam. Quid
est aliud quàm volumen grande, in quo characteribus ac ty-
pis, amplissimis simul ac splendidissimis, (quos non currentes
modò & oculati, sed vel cæcissimi legere, adeoq; palpare pos-
sunt) inscripta & insculpta est, non ad vmbilicum modò sed &
à tergo, infinita dei Potentia, Sapientia, *Providentia*? Est &
Ecclesia, clarius adhuc & luculentius Providentiæ *Speculum*.
Hæc ab omni ævo, ab omni hostium genere, Arte omni ac Mar-

a Aug. lib. 11.
conci. Faulc. 10
Et querenti cui-
dam ab Antoma
iusto quo pacto
viam sustentare
posset, orbatu eo
solutio quod ex li-
bra capere posset
Mam, inquit, 6
Philosophi, liber
est Natura rerum
a Deo condita-
rum. Soc. hist.
Ecc. lib. 4 c. 18.

Epistola Dedicatoria.

te, deniq; sandis omnibus ac nefandis modis, non oppugnata
solum est, sed & indies ultimo exitio damnata ac deuota. Erant
olim qui veluti tripudiantes in illius funere, psallerent, *Excinda-*
mini hystos, ne sint gens, vt nominis Israelis non sit memoria in terris
amplius. Alteri, insignis Columna: velut Trophæum extinctæ
Ecclesiæ & fidei Christianæ, posita erat, cum hac inscriptione,
Dioclesiano Cæs. Aug. Superstitione Christi vbiq; deleta. Posteri-
oribus seculis, eadem planè Antichristo mens, idem votum.
Malitia verò, Sæuitia ac Tyrannis, quæ id moliri voluit; tanta,
talisq; vt si ad eam antiquorum omnium furcæ, Cruces, Equi-
leos, & cætera mortis ac suppliciorum omnium genera conse-
ras; verè ludus ac iocus sint, prout huius quod dedit rabies.
Ex illius satellitibus vnus, d in ipsâ mensâ gloriabatur, tam stru-
nuam se in eradicandis Zizanijs operam nauasse, vt in vnâ pro-
uinciâ (nec eâ sanè amplâ) octodecim hominum millia, spacio
sex annorum, Carnificum manibus necandos tradiderit: præter
eos, qui vel aperto bello, vel per militum odia ac iniurias, vel
per priuatas ecdes occubuerunt; quorum opinor numerus fuit
supra numerum. Ecce tamen, contra tot, tantosq; hostium in-
sultus, contraq; ipsas Inferorum portas, Dei solius *Providentiâ*
sulta, secundo hoc & septuagesimo anno supra quinque mille
& quingentos, persistat adhuc, stabitq; in omne ævum, immota
hæc Ecclesiæ rupes; & per tot tamq; formidabiles status flu-
ctusq; quibus indies obruenda, & velut Charybdi absorbenda
videretur, non constantem modò sed felicem cursum tenet ad
Beatitudinis portum. Liceat adhuc paulò propius ad nos ipsos,
nostramq; hanc florētissimam felicissimamq; Ecclesiam, s-
mul ac Regnum magnæ Britanniæ, oculos conijcere. Circum-
spice Regionēs omnes, omnes vndique Ecclesias. Vidimus, (vti-
nam non & hodie videremus) complures attritas bello, & tan-
tūm non exhaustas: Alias, ciuium suorum sanguine adhuc ma-
dentes, ac propè purpureas: Alias, seditione ac schismate di-
laceratas: Alias, in Deorum cultu furore plūs quàm Bacchico
corruptas, vitam sinè vitâ traducere: Alias, denique (quod
misérias hæc omnes atq; infelicitates vel æquat, vel supe-
rat:) Antichristi iugo pressas, & tyrannide oppressas vidimus.
Britannia interim hæc nostra, stupendâ omnino, sed nunquam
satis.

b Psal. 3. 9.

c Adolp. Occid. in
lib. Nominism. in
Dioclet.

d Met. lib. 4. hist.
pag. 127.

Epistola Dedicatoria.

fatis nobis celebrandâ Dei *Providentiâ*, diurnâ & felici Pace, propè sinè armorum strepitu, certè sinè bello; & cum pace, a *Puientiâ* bonorum omnium quæ pacem comitari possunt solèntue, cœlitus nobis velut ex Amalthææ cornu suppeditatâ perfruitur. Et, quod Apex est omnis felicitatis, suavisimâ, sanctissimâq; diuini verbi, & sincerissimæ veritatis ambrosiâ ita non irrigatur solùm, sed & satiatur; vt quinto iam & sexagesimo anno, vnusquisque sub vite suâ, & ficu suâ, Hymnos & Holocausta Deo offerens, quotidie psallat, *Deus, Deus nobis hac otia fecit. Atque erit ille mihi semper Deus.* Sed & post Deum, debemus hæc omnia *Pietati, Prudentiæ ac Sapientiæ* Serenissimi nostri *Regis Iacobi*, verè huius seculi Phœnicis. Illius diuino pectori, sicut aliarum virtutû catenam atq; cumulû, Sapientiæ verò quasi fontem quendam aut abyssum; ita almæ huius & beatæ Pacis tam ardens constansq; studium indidit Deus, vt pacem hanc, quam ipse vt cœlestè munus, à Deo Pacis, qui suis e dicit 1oh. 14. 23. *Pacem meam vobis do*, accepit, eandem cum amplissimo illo pacis fructu, omnibus Ecclesiæ suiq; regni partibus benignâ largâq; manu non largiatur solùm, sed profundat. O fortunatos nimium, bona si sua norint, Britannos! Neq; addâ hîc aliud quàm votum; idemq; ipsum quod scio tibi assiduum. Eum, cuius sub alarum vmbra, nobis omnibus tranquillam ac beatam vitam agere conceditur, sic *Providentiæ* tuæ clypeo protegas O Deus, vt eûm & sibi satis vixerit, & patriæ satis, serus tum in cœlum rediens, Ecclesiam hanc, Sceptraq; Britannica tranquillâ pace florentia, & sincerâ Religione beata, Serenissimo primûm Principi nostro, suo Carolo (quem vt alterum Titum, *Humani generis delitias* colunt omnes:) post eum alijs ipsius longissimâ serie nepotibus, in omne ævum commendet, propagetq;.

Kalend. Martijs,

1622.

Dignitatis tuæ studioiss.

RI. CRANKHORTHVS.

Lectori beneuolo.

Rodierat in lucem ante aliquot annos Introductio mea in Metaphysicam. Ea postquam in vulgus euolasset, inq̃ manus meas peruenisset, unum ex principis Dei Attributis (Providentiam nimirum) deesse in eā, ac desiderari, tum primum animaduerti. Verè dico; egrè valde mihi fuit, ac diu, quod tam splendidum Dei Attributum, quodq̃ inter omnia eminet, inscius ac imprudens omissem. Sepe mihi mentem pulsabat ista cogitatio; interdum, noctū etiam recurſabat: nec quiescere me sinis, nisi incuriam hanc meam secundā curā compensarem. Quo id pacto facerem, diu inuenire non potui. Tandem sic apud me statui, Tractatum aliquem de Providentiā, velut Appendicem Introductioni mee at- texendum esse. Manum illico charta admouit, & Tractatum hunc, quem tibi libens nunc do, conscripsi. Longior multò euasit quā proposueram, quāq̃, tu vel expectes forſan, vel desideres: nec ad instar est aliorum in meā Introductione. Sed si me audias, nec huius, nec cuiusvis Tractatus prolixitatem cauſaberis vnquam, aut culpabis. Cui gratius est, longius non est. Cui autem longius videtur, is ne legat; vel quā parū uolet, legat: sic eris cur de longitudine nunquam queratur, ut ſim prolixior. Tanti certè est lucrū veritatis, quā ego tam alacri ac libenti animo mihi hic explicandam suscepi; ut nullā omnino lassitudine dum vel meditarer ista, vel scriberem, meminerim me fatigatum; sed ne correptum quidem. Qualecūque verò sit, ego vel à Galeno admonitus, hoc velut Canticum composui in laudem Creatoris mei, idemq̃, hic, velut ad sacrum possem, Deo voti, fixi.

ERRATA TYPOGRAPH.

Pag.	lin.	errat.	correc.
5	23	ognomina	cognomina.
6	33	solam	folia.
9	9	moncat	moncar.
13	21	infensissimus	infensissimus.
	30	prætermittimus	prætermittimus.
16	13	cap. 253.	cap. 251.
23	14	abijcit	objicit.
	37	iudicium	iudicium.
29	10	Chias.	Chios.
32	9	vel manu	vel de manu.
33	37	fuit	fuit.
37	26	An est	An &
42	17	genter fiant	genter fiant.

Errata in Marg.

Pag. 8. lin. 1. 38. lege 39. pag. 30. l. 9. lib. 3. lege lib. 5. pag. 33. l. 17. quæst. lege
 quæ est. pag. 35. l. 5. lib. 6. lege lib. 7. pag. 38. lin. vlt. sect. 130. lege sec. 30.

THE HISTORY OF THE

1

)

De Providentiâ Dei.

Inter omnia Dei Attributa, nullum eminentius est, quàm *Providentiâ*. (Ea iuxta illum ordinem quem in Metaphisicâ meâ proposui, septimo loco ponenda est.) *Deus* *vis* *per infinitam suam Sapientiam* *scit omnia*, ita etiam *per eandem infinitam Sapientiam*, *Consilio & Providentiâ cuncta gubernat & ordinat*. Is enim est *efficiens causa* omnium, vt

alibi* demonstraui. Quicumque autem cum ratione & iudicio aliquid efficit, is propter aliquem finem agit & efficit illud: vnde Finis, *Principium agendi*, rectè vocatur ab Arist. quia finis, illiusq; desiderium mouet, & excitat agens tale ad agendum: finis autem rerum omnium creaturarum nec est, nec esse potest alius, quam ipse Deus: quia cum ille ea produxit & effecit, nihil omnino erat præter seipsum, cuius gratiâ hæc efficeret. Aut si quis finem alium ipsi propositum sentiat, cum *finis habeat rationem optimi*, vt verè ait Aristot. imò cum *fit optimum, & præstantissimum*, vt idem iterum docet, erit igitur aliquid melius, perfectius & præstantius Deo. At *absurdum est* (sic loquitur Arist. lib. 2. mag. Moral. cap. 15.) *vt se quidquam melius habeat Deus*. Ipse igitur finis est, cuius gratiâ hæc omnia produxit; *Propter ipsum facta sunt omnia*. Aut si cum Arist. lib. 1. Ethic. ad Nic. cap. 12. loqui vis, *Ad Deum vt finem, omnia referuntur*. Quicumque autem facit aliquid propter finem, vtitur eodem, & dirigit ad istum finem. Omnibus igitur Deus vtitur, omnia dirigit ad finem sibi propositum, id est; ad se, suamq; gloriam per ea manifestandam. Gubernare autem omnia & dirigere ad eum finem quem proponit, est nihil aliud, quàm rerum omnium curam & providentiam ha-

* Introd. ad Metaphys. cap. 2. pag. 14. & 15.
a Lib. 2. Physic. cap. 9. & lib. 3. Ethic. ad Eudam.

b Lib. de somno & vigil.
c Lib. 1. Ethic. ad Nicom. cap. 7. & lib. 1. itemq; lib. 3. Ethic. ad Eudam.

d Rom. 11. 36.

bere: est igitur in Deo cura & providentia rerum omnium.

Deinde, quæ causa vel fingi potest, cur ille qui omnia condidit, eorum curam detrectet? An quia curare non potest? At *infinitus est potentia*, ut ante e probauimus: & multo maius est, ea quæ non sunt, efficere ut sint, quàm eis quæ iam sunt prouidere. An quia non vult eorum curam genere? At *infinita etiam est illius bonitas*, ut ante e etiam probatum est: & si curare noluisse, noluisse utique condere. Iam cum tantà erga omnes creaturas bonitate vsus sit, ut cum non essent daret eis esse; non potest certè riuos suæ bonitatis occludere illis cum sint. Quare cum infinitam illius & potentiam esse vides, & bonitatem, agnosce ipsam & posse, & velle, adcoque ipsa curare omnia atque gubernare.

Quod si quis *naturaliter, & ex naturalibus causis* omnia provenire opinetur, & *natura*, seu *naturali ordine ac cursu* sic vel secus euenire, (quo spectat tota illa Cortæ disputatio apud Cic. lib. 3. de Natur. & Deor.) tantum certè abest, ut hoc providentiam Dei tollat (sicut putauit Cortæ) ut eandem vel maxime firmet & corroboret. Quid enim est id quod hic *Naturam* vocas? Si *Vim*, dicis, cum intellectu omnia agentem & efficientem, non alia hæc *Natura* est quam ipse Deus: qui hoc sensu *Natura* vocatur à Seneca, lib. 4. de Benef. cap. 7. Cum *Naturam*, inquit, dicis, *Deo nomen mutas*. Quid enim aliud est *Natura* quam *Deus*, & divina ratio toti mundo & partibus eius inserta. Sic & frequenter ab Hipocrate & Galéno vocatur *Deus*, ut liquet ex lib. 9. de vsu part. Etiam & Philosophis ille *Natura* b dicitur, quia rebus singulis suam cuique indidit naturam qua sunt, quaque operantur. Si hanc ergo *Naturam* vis, & hinc omnia provenire dicas, idem profectò est ac si *Providentiâ* gubernari diceres, nam hæc natura (*Naturans* ut vocant) ad finem quem sibi proponit omnia dirigit, ut modò probatum est. Sin ut vulgo loqui solemus, per *Naturam* intelligas *vim illam rebus singulis à Deo inditam*, (quam *Naturam naturatum* vocant) cognitionis quidem expe- tem, sed talem quæ naturales effectus proxime producit, etiam hæc ipsa *natura*, ad providentiam Dei te ducit, eandemq; demonstrat. Hæc enim & omnia per hanc naturam agentia, agunt propter aliquem finem, licet eundem non cognoscant, ut Arist. lib.

e Introd. ad
Metaph. c. 2.
Attrib. 3.

f ibid

g pag. 176.
& seq.

h Ea Natura,
qua creavit om-
nes naturas. Aqu.
1. 2. q. 67. art. 1.
Vbi Dñm Natu-
ram vocare f non
errabis. Est enim
à quo nata sunt
omnia. Senec.
lib. 2. Natural.
quod. cap. 45.

lib. 2. Phil. cap. 8. non solum diserte asserit, sed multis rationibus confirmat. Hocq; vel ex eo liquet, quia in actionibus naturæ frequentius illud evenit quod melius est semperq; eveniret, nisi impedimentum aliquod agenti secundum naturam obstarer: vellet enim hæc natura quod perfectum est semper producere, atq; in hunc finem agit quantum potest unde liquidum est, finem esse semper in actionibus naturæ, & in agentibus omnibus secundum hanc naturam. At impossibile omnino est, ut illud quod non cognoscit finem operetur propter illum finem, & perueniat ordinare ad ipsum nisi moveatur aut dirigatur ab aliquo habente cognitionem illius finis. Sicut impossibile est ut sagitta scopum attingat, aut ad eum feratur nisi dirigatur a sagittante qui scopum cognoscit: aut ut navis ad optatum portum unquam perueniat, aut rectâ ad eum moveatur, nisi ab aliquo qui portum cognoscit, dirigatur. Quare certum est, hanc ipsam quam dicis Naturam, & omnia per hanc agentia, quia finem propter quem agunt, ipsa nesciunt, ab aliquo qui finem cognoscit, dirigi in eundem finem. Cuius vero cognitione ad fines quæque suos dirigi possunt, nisi Dei? qui ut res omnes, ita rerum omnium fines solus cognoscit. Solus igitur ad eos fines dirigere potest. Illius igitur sapientiâ & providentiâ omnia gubernantur,

Ite nunc Athei, *procul hinc, procul ite prophani*, qui in Deum linguas acutis, & clarissimum hoc diuinæ providentiæ lumen extinctum itis: Tu in primis Epicure, qui (ut testatur Theodor. lib. 5. Hæret. fab. tract. de provid.) *Deum esse quidem concedit, sed nihil eorum quæ hic fiunt, aut geruntur sentire, nedum curare asserit*. Cuius ipsa verba habes apud Lact. lib. de ira Dei cap. 4. *Ex hoc (dicebat) Deus beatus est, quia nihil curat, neque habet ipse negotium, neque alteri exhibet*: & similia citat, lib. eod. cap. 8. Abi tu quoque & tibi restem para, fannio. *Credes, inquit, Iudam apella. (Deum sacrificia, & res humanas curare) non ego: namq; Deos didici securum agere avium*. Tu vero quis es? aut a quo ista didicisti? Nimirum, ex hac prodicens discipulus, & ridendus (vel te ipso iudice) *Epicuri de grege porcum*. Hinc illa Didonis iam amore sui hospitis penitus occæcatæ, vox; *Eneid.* 4. *Scilicet in superis labor est, (te tuumq; iter dirigere) ea cura*

* Idem testatur Cic. lib. 2. de divin. Epicurus negat deus quidquam curare, vel sui, vel alieni. pag. 137.

i Horat. serm. 5. lib. 1.

k Horat. epist. 2. lib. 1.

Lib. 1. de nat.
Deor. pag. 13
m. Ptal. 94. 7.
n. Ptal. 73. 11.

quietos sollicitas? Hinc illud Plinij, Nat. hist. lib. 2. c. 7. *Irridendum est, inquit, si quis putet illud, quicquid est summum, agere curam rerum humanarum.* Ex eadem hac scholâ vel harâ potiùs, illi, quorum omne ævum ferax semper fuit & erit, qui Dei providentiâ cum Velleio apud Cicer. rident, & fatidicam Stoicorum animum vocitant, quique Deo sic obgannunt: *Non mihi debet hæc lab: an est a nobis in eo?* O brutissimi & stultissimi! an qui plantavit aurem, non audiet? qui finxit oculum, non ille videbit? qui dat hominibus scientiam & intellectum, non ipse cognoscet, non intelliget? Imò peruidet illius oculus non flagitia solum vestra, sed & cogitata, eademq; omnia diario suo inscripta habet: nec facta solum vestra, Die illo, sed & dicta repperdet.

Agedum verò, quia Deum gigantum more suo throno disturbare, eumq; planè exoculari, vobis nunc placet; Cui tandem habenas huius mundi tradetis? Cui, nisi quæ stultitiâ & cunctate vobis similis est, *Fortuna*? Fortunam scilicet in hoc orbe dominari volunt. Et quidem vetus hæc opinio, à primævis usque ducta temporibus, quam periti ac flagitiosi homines quôque seculo libentissimè amplexi sunt & deosculati, non aliâ vllâ de causâ, nisi vt Deo iam sopito, atque ad res humanas dormiente aut oscitante, liberius peccatis inseruiant, & libidinibus suis fræna laxent. *Nolumus hunc regnare super nos.* Deo sic per Ostracismum eieccto, suffragijs omnium & calculis sufficitur *Fortuna*; diadema illi, paludamentum, & orbis sceptrum traditur, eamq; vt *Deam* & rerum *Dominam* colunt ac venerantur. Hinc illud Iuvenalis, qui Satyr. 10. ridens istorum hominum stultitiam, inquit; *Te facimus fortuna Deam, celoq; locamus: facimus sanè, sed qui?* Indicat tibi illius interpres: *Nos qui sine consilio & prudentiâ res gerimus, & geri volumus; homines leues, stulti, insipientes.* Hinc illud Oratoris, orat. pro Marcello: *In rebus gerendis maximam partem, quasi sua in re vendicat fortuna; & quicquid est prosperè gestum, id penè omne ducit suum.* Etiam rerum humanarum *Dominam*, *Fortunam* ibidem

• A. S. scen. 6. vocat. Hinc illud apud Comicum in Phorm. *O fortuna, ô fors fortuna, quantis commodis tibi bene meo onerasti hunc diem! & illud Plauti in Pseud. Centum doctum hominum consilia sola hæc deuincit*

denunciat Dea fortuna. Philosophi etiam quidam, ut ait Laet. lib. 3. Instit. cap. 29. *Ut in re frustra sapere videantur, fortuna secum mutarunt, eamque non deam sicut vulgus, sed Deum esse dixerunt.*

Adde etiam, *Arae, Simulacra accepit haec Dea.* Obseruat Plut. lib. de Fort. Rom. (& dignum sane est quod obserues) Romanos plus fortuna quam virtuti desulisse. Nam Viriuti sero admodum templum ab eis positum, non ante Scipionis Numantini tempora (id est, post urbem conditam annis 600.) Sapiencia vero, inquit, in hunc usque diem templum non habent (floruit autem is sub Traiano, post annum urbis 850.) neque Temperantia, neque Tolerantia, neque Magnanimitas, neque Constantia. At fortuna templa posita penè cum incunabulis Romanae urbis ac tantum non cum primis fundamentis. Primum illi dicauit Ancus Martius. Plura eidem extruxit Seruius Tullius, qui regnum suum accepit fortuna tulit, eamque tam sedulo coluit, ut ad eam per fenestellam in illius domum descendere illa putaretur, teste eodem Plutarcho. Post haec, oppleta penè tota urbs templis & aris Fortuna, ^{p. ibid.} Primigenia, Obsequentis, Primata, Publica, Reducta, Virilis, Muliebri, loquacis scilicet illius fortunae, cuius simulacrum (si Valerio & fides) semel iterum loquutum est, & cultores suos laudauit, ^{q. Valer. l. 2. c. 8.} Omitto reliqua fortunae cognomina, tot enim sunt, ut cum Capitolino, Latiali, Sponsore, Pistore, Scatore, Satore, Ioue contendat. Ipsi etiam mala Fortuna aram in Exquilij posita testatur, Plin. lib. 2. cap. 7. Imò ita Romae culta Fortuna, ut quasi alii suis ac Valerij depositis, & versatili globo abiecto; Romam sic intrasse, ut illic mansuram, & sedem perpetuam habituram, dicat ibidem Plutar. Tanto etiam in honore haec Dea, ut eius simulacrum cum Copia & Gubernaculo fingerent, tanquam haec & opes tribuat, & rerum omnium humanarum regimen obtineat, ut post Plutar. docet Laet. lib. 3. cap. 29. Nec à vulgo solum haec ^{loco citato;} Dea culta; sed ab ipsis Romanorum Principibus. Paulum Macedonicum liberos suos admonuisse declarat Luc. Flor. lib. 2. c. 12. ut fortunam cui tantum liceret, colant & reuerentur: Bruti verò illa vox (licet eam ab Hercule accepit) seditissima est; viro & Hercule indigna, dignissima bruto. Is iam moriens, sibi ipsi eruentis manibus infusus; (refert haec Dio, lib. 47.) exclama-

ait, O infelix virtus, cum Tumbil aliud quam nomen esset, ego te ut rem exercui cum tu Fortuna seruas. Pudet me verò L. Flori, qui lib. 4. cap. 6. turpissimum hoc Bruti dictum approbans, ait, Quanto efficacior est Fortuna quam virtus? & quam verum est illud quod ille (Brutum intelligit) moriens efflauit? Verum? Imo tu verè mendax es & vanus. Quin & Romani Imperatores Fortunam auream in cubiculis seruabant: eandem morituri successoribus suis (boni ominis causâ) commendabant; quod ab Antonino Pio & Marco Philosopho factum esse testatur Iul. Cap. in eorum vitis. Vrbes quoque Illi quasi tutelari deo apud Romanos dicatæ, Antium, vt liquet ex Horatio, qui Fortunam vocat, Dinam quæ regis Antium. Præneste item, vt declarat illud Sil. Ital. Sacrific, dicatum Fortuna Præneste iugis, vnde Prænestina dea Nasōni dicta lib. 6. Fast. & Prænestina mania sacra Dea.

Ac ne quid Numinis Fortune deesset, Omnipotentia illi tributa est, & se ab Omnipotente fortunâ in illis sedibus locatum prædicat Euander apud poetam. *Æneid. 8.* Etiam sacra ei vt Omnipotenti persoluta sunt, vota, hymni, solennes preces conceptæ illi ac redditæ. Audite Lyricum, cœcam istam & fatuam dram supplice voce sic inuocantem. Ode. 35. lib. 1. O diua gratum quæ regis Antium, Te pauper ambis sollicita prece. Te dominam æquoris nauita inuocat, Te Dacum asper. Te profugi Scitha urbesq; gentesq; & Latium ferox. Te regum matres se purpurei metunt tyranni; Seruus iterum Casarem in vltimos orbis Britanno. Et quid singulos commemorare? En tibi apud Plin. lib. 2. cap. 7. integram phalangem, & numerum supra numerum, eorum qui huic Dex thus adolent & suffitum. Toto loquitur mundo & locis omnibus, omnibusq; horum omnium vocibus Fortuna sola inuocatur, vna nominatur vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur sola arguitur & cum coniunctis colitur, huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & in totaratione mortalium solam vitæ, pugnam (secundarum rerum simul & aduersarum) facis: adeoq; obnoxii sumus sortis, vt fors ipsa pro Deo sit, sic ille.

Atque vti nunc hoc malum inter Ethnicos solos inueneratur: Sed & in ipsum Dei populum irrepsit. Audi Prophetam Isa. 65. TI. Obliti estis mandata sancti patris vestri, & prænitiâ fortuna mensuram & li-

et libatis super eam. Sic vertunt Septuaginta: sic & vetus Latina: & vocem Hebræam *Gad*, (quæ illic usurpatur) fortunam significare observant docti. Lexicographi: sic quoque vertit, & vertendam esse sensit Hieron. comment. in eum locum. Sin cum alijs doctissimis in viris ita vertere placet, *ponitis turmam illi mensam, & instruitis libamens isti numero*: quid ni quæso Fortuna ipsa, tam longe, lateq; culta vna sit ex illa turma, & ex illo numero Idolorum, quæ ludæos coluisse queritur propheta, quæq; digito quasi demonstrans, ait *illi turma, & illi numero*? Illa sane prophetae verba, *Ponitis mensam & libatis super eam*, aptissime ad Fortunam referri & accommodari, indicant tum Plinius, (qui loco citato fortunam æquinijs soli solam testatur) tum Hieron. qui ait, in cunctis urbibus, maxime in Egypto & Alexandria viderem fuisse hanc idololatriæ consuetudinem, ut ultimo anni die, mensam epulis instructam & poculum mulso mixtum sarena ponerent, & inde libarent. Si in cunctis urbibus, vide tu, an non & Hierosolymis hæc mensa posita. Certe Hieronymus rem extra dubium ponit. Nam postquam illius idololatriæ fortunæ cultus manifestet, subiungit hæc verba. *Hæc & Israelitæ faciebant annuum simulachrorum portenta venerantes.* Denique quam multi inter Christianos quibus frequenter in talis inopinacis occurrat, illa Philistorum vox, *an manu eorum tetigit nos, an causa accidit?* aut illud Epicureorum Eccl. 9. 11. *Tempus, & Casus omnibus accidunt.* Ita scilicet peruasit vniuersum genus humanum & eorum mentibus infudit hæc opinio.

O cunctas hominum mentes; & vere demones, qui relicto viuente & vidente Deo, ex cunctis Deam in delicijs habent: Pulehre August. lib. 4. de ciu. dei cap. 18. *Si fortuna cultores suos videt & sic disceat ut propter fortunam non sit: Sin ceca sit, (ut est maxime) nihil prodest eam colere, quæ cultores suos nec videt nec discernit.* Adeone stupidos non esse & vere stultos, ut mundum hunc casu regî, & fortunæ ludibrio iactari putamus? An Deum ita ferum esse ac ferreum censet, aut sic obduruisse, ut eum hæc omnia procrearet & in lucem produceret, velit tam pulchram sobolem ceca Domina, imo nqueræ enutriendam custodiendam, & gubernandam relinquere? Non faciet. An tu illum structioni animæ omnium solidissimo similem putas?

Excludit

1 Tagnin. For.
saris vocē Gad.

m Anglie tran-
sario. Tr mel
& lun. Quod
vero Arias Mo-
tan. Iovem in-
terpretatur, ni-
mis alienum est.

n 1 Sam. 6.

o Iob 38.17. &c. *Excludit o. sua; sed mox ex incuria relinquit ea terra, procul-
canda pedibus bestiarum.* Cāue sentias. Ausculta potius Sapi-
entis monitō, Eccl. 5.5. *Ne dixeris coram Angelo illo* (ne apud
te & cor tuum dixeris) *Non est ꝑ providentia;* aut vt alij ꝑ ver-
tunt, *Error est, seu casus quo hac aguntur,* *Ne sic dixeris: ne De-*
us iratus contra sermones tuos, dissipet cuncta opera manuum ina-
rum: cumq; illis ipsum te.

p S'c habet ve-
tus & vulgata
Latina.
q Anglie trans-
& Tremel. ac
Iun.

r Com. in cap.
1. Ezech.

Legē & relege visionem illam apud Ezech. cap. 1. & 10. *pi-
cturam* vt rectē Hieron. ꝑ vocat *divina providentia*, quam ego ꝑ
pissimē, neque vnquam satis mirari soleo. Habes illic *thronum*
excelsū, splendidū, igneum, inque eo *sedentem Deum*; & ve-
lut ē speculā desuper omnia aspicientem simul ac gubernan-
tem. Habes etiam quatuor *Angelos*, (Cherubin vocantur, cap.
10.) sub formā quatuor animalium, & singulis quaterni vul-
tus, & quaternæ alæ. Quo significatur eos quaquaversum, &
in quatuor orbis plagas respicere, ac dei iussu celeriter ac ala-
criter capescere. Nec enim ad suum libitum vel eunt vnquam
animalia ista, vel redeunt, sed quocunque spiritus dei agebat,
aut amandabat, ibant, nec diuertebant eundo: Eunt, redeunt
instar fulguris, agunt, desistunt: sed hæc omnia, non nisi ad nu-
tum magni illius Induperatoris. Habes postremō viuum
specimen inferioris huius & sublunaris orbis, magnam scilicet &
mirificam *Rotam*, & in eā rotas alias non dissimiles. *Rotam* il-
lam mihi vide, aspice, inspicere, circumspecte; perlustra & per-
pende omnia seridū atque diligenter. Non alia certē est, quam
illa ipsa *Fortuna* (vt vulgus vocat) ꝑ *Rota*: quæ in altum euehe-
re dicitur mox depressiendos, & vago, ac volubili cursu versare
hic singula ac rotare: vt *Sesostrem* monuit regum *vnus ex quatuor*,
qui ei currum traherant referente Paul. Diac. ꝑ lib. 17. Sed vide
sedulō, an hæc illa *Rota* sit, aut in vllam partem cæco impetu
feratur? Non ita est: sed *rotæ* illæ omnes *circumquaque plena*
oculis sunt, plenæ illo qui totus vbique est, & totus ubiq; ocu-
lus est, neque circumagitur rotarum vlla, nec verō mouetur in
vllam partem, nisi quod spiritus dei, qui animalibus simul & ro-
tis inest ac præest, ducit, trahitue. *Euntibus* ad nutum dei ani-
malibus, *eunt rotæ, sistētibz illis sistunt rotæ, cum se attollunt a-*
nimalia, attolluntur simul rotæ: Ita animalia rotas, Deus vero ipse,
& rotas,

f Infidelem &
non saltem Rotam
vocat Plin. lib.
de For. Rom. de
eadem Tibull.
Versatur ceteri
Fors levis orbe
Rota & vulga-
tissimum est For-
tunam Rotæ in-
sistētes pingere,
vt obseruant
præter alios Pi-
er. lib. 39. in Cir-
culo, & Alcian.
Embl. 98.

g pag 505.

& rotas & animalia quocunque, quodocunque, & quomodo-
cunque vult, mouet & fleat, gubernans omnia in omne æuum.
Heu, quàm languida, quàm clumbea & planè plumbea sunt
Poc tarum omnium signenta, si ad hanc lucidam & verè *aurum*
pieturam conferantur? Tu adolescens, amplectere atque inti-
mo tux mentis sinu reconde pieturam hanc, quod si facis (& re-
facturum confido) de *fortuna* non erit quod quisquam te vte-
rius instruat, sed nec vel moueat. Abibunt illa omnia signenta
in fumum, & ante hunc solem in *Nihilum* evanescent.

Verè dixi & signatè in *Nihilum*. Præit hic mihi Lactantius
lib. 3. diuin. Inst. cap. 29. *Fortuna*, inquit, *per se nihil est, nec sic*
habenda est, tanquam sit in aliquo sensu: & iterum, Scimus, inquit,
nihil esse Fortunam. Præit Imperator maximè & picnissimus
Constantinus, qui Orat. ad cæcumen. sanct. cap. 6. increpat eos
qui res vllas casu ac fortuitè euenire dicunt; additq; *Hoc Casus*
ac Fortuna nomen nihil habet essentia, quod vel intelligentia, vel
sensu percipi possit; sed solum est inanis quidam nominis commensu-
o; strepitus, quo aures undiq; circumsonant. Præit Boetius, qui
lib. 5. de Cons. Philos. prol. 1. ait, *Si quis æternitatem æterni*
tu, nullâq; causarum connexionem producitum, Casum esse definit;
Nihil omnino Casum esse confirmo, & inane vocem prorsus esse de-
cerno. Vnde verè hoc inane *Fortuna* nomen? Iudicat hoc tibi
Lactantius, & dignam quod obserues: *Præit, inquit, &*
subdoluus ille spiritus, insidiat in universis, & eod qui Deum nesciunt;
errare impedit, stultitiâ obruit, tenebris circumfundit, ne possint ad
diuini nominis peruenire notitiam; illi peruersi spiritus vim, cum
sensuerint homines, nomenq; ignorarent, Fortuna vocabulum sibi in-
ane suxerant. En eibi iuxta Lactantij mentem, *Fortuna* (prout
providentiæ opponitur) non aliud re ipsa est quàm *Dæmon*; &
cultus istius *Dæi*, verè cultus *dæmoniorum*. Meritò ibidem de-
ridet Lactantius Ciceronis illud lib. 2. de offic. *Magnam esse*
Fortuna vim inextricamq; partem, vel secundam ad vici, vel adversus,
quis nescit? Namque tam si ipsa, cuius statu vimus, sit vicius pro-
nobis operatur, & cum resubit, affligitur. Qui sit Lactantius?
Quis, inquit, nescit? Ego verò nescio; docet me si potest; qua sit
illa vis, qui status iste aut refectus Fortuna? Turpi est hominem in-
geniosum dicere id, quod si nescit, probare non possit. Præit deniq;

10. DEI PROVIDENTIA DEI.

hic ipse Aristoteles; qui lib. 2. Phys. c. 9. disertè ait, *Fortunam esse causam ut accidens, absolute autem nihil.* Consentiant hisce omnes sanæ mentis Philosophi; & quicunque Deum verè agnoscunt. Nam si Deus sit, sapiens utiq; est. Si sapiens, sine dubio sapienter omnia, atque optimè disponit. Non ergo aliquid fortunæ temeritati relinquitur. *Non potest enim* (ut rectè ait Orator) *temeritas cum sapientiâ commisceri, nec ad consilium causam admittitur.*

Quoniam igitur cum cæcitæ fortunæ, providentiâ Dei quæ suauiter atq; optimè omnia disponit, consistere nullo modo potest, vide nunc quàm multi, quamq; clari viri pro Providentiâ dimicent. Ex quia cum Ethnicis mihi hic res est, cumq; illis, qui exurâ omni religione, in Ethnicos & Atheos degenerarunt, ego potissimum Ethnicos in hanc pugnam evocabo: ex illis aciem instruant, ad impugnandum simul & repugnandum. Atq; ut Romani teste Liulo 7, *inter tres ordines exercitus suos distribuunt Hastatos, Principes, & Triarios, idem & nobis, tria hic militum agmina; sed pro hostibus, primam nobis pugnam inibunt Toga, & Philosophi, quorum quàm forte sit & densum agmen nunc vide.*

Inter antesignanos, primus mihi Plato, quem Philosophorum Deum vocat. Cicero: Deum ille non modo vniuersarum curarum gerere docuit, (ut præter Laert. Theod. testatur lib. 5. hær. fab.) sed & lib. 5. de leg. firmum esse & immutabilem providentiâ sanctionem asserit. Quàm clara etiam illius verba apud Iust. Mart. Orat. ad Gentil. & Athenag. Orat. pro Christianis. *Magnus* (inquit ille) *Dux in caelo Jupiter regis currum, exornans ordinem; & curans omnia. Quæ verba de illo ipso curru cuius meminit Ezechiel Platonem intellexisse, ex eoq; accepisse, asserit Iustinus.* Plura adfert de Platonis libris Theod. lib. 6. de Curat. Græc. affec. atq; Platonem antichristianè ostendere Deum rebus omnibus præsidens, gubernacula arbitrii quibus manibus rector. Nec mirum Platonem huc & alia de Deo tam apertè & docuisse, cum tam multa ex ipsis *Mosaicis libris & Prophetis transisset.* (quod etiam Theod. loco citato observat) ut *Moses Antichristus* vocaretur, testis Iust. lib. de vitis Philos.

Ex eius scholâ Plotinus, qui omnia dei providentiâ sic gubernari do-

x Orat. pro
Marcell.

y lib. 8.

z lib. 2. de Nat.
Deor. p. 60
a Tract. de pro-
vident.

b in voce No-
men.

vi docuit, ut eam ad ima quaque pertingere; ad floscularipsoas & plantarum folia comprobaret: ut testatur August. lib. 10. de ciuit. Dei. c. 14. quin & Plotinum, tum hæc, tum multa alia quæ citat, è sacrarum literarum adytis compilasse ait Theod. lib. illo 6. mper citato.

Chrysippus, Socratem sequens, desomachatur in querulas homines, quia Deum qui mundum administrat non permittunt sua sine reprehensione moderari. Idemq; in his quæ fiunt ac eveniunt, nolebat unquam dici, Quis nouit an sic, vel sic melius fieret aut euenisset, sed sic semper dicendum esse censuit, Omnino melius id esse quod fit, quoniam aliter dispensatio melior, quam diuina præscriberetur: sic Chrysippus apud Cyril. l. 5. cont. Iulian. vir doctrinæ tantæ & in Dialecticis tam insignis, ut plerique dicerent, Si apud Deos dialecticæ usus esset, non futuram aliam quam Chrysippeam. ut testatur Laert. in eius vitâ.

Seneca lib. de diuinâ prouid. cap. 7. Scio, inquit, omnia certâ & in æternum dictâ legē decurrere. Sed quâ legē? quam scripsit, inquit, omnium conditor ac rector Deus. Idem lib. 2. Nat. quæst. cap. 45. Deum vocat Custodem rectoremq; vniuersi: ex quo suspensa sunt omnia, ex quò sunt omnes causa causarum: & iterum ibidem; Vis, inquit, Deum prouidentiam dicere? recte dices: Ille enim est cuius Consilio huic mundo prouidetur, ut inconcussus eat.

Adiungo his Boetium, Senatorem simul & Philosophum, atque in eadem cum Chrysippo & Senecâ Stoicorum sectâ. Is iam exul, & exutus bonis omnibus per summam Theodorici Gothorum regis iniuriâ, se simul & alios assiduâ hac, diuinâ simul & philosophicâ, diuinæ prouidentie meditatione consolari voluit, Quia vtrunque hic turbati omnia videntur, & susque deque ferri, tamen ut ille ait lib. 4. metro 6. Sedet interea conditor altius, rerumq; regens fletis habenas. Rex & dominus fons & origo, lex, & sapiens arbiter agis. Nec solum regit Deus, sed ut prof. 6. ejusdem lib. ait ad bonum dirigit omnia ac disponit: & usque adeo dicit Omnia, ut et quoque mala bona sint, quia malis competentem vtendo, boni elicit effectum: ex quo fit, inquit, ut quamuis mala in terris abundare credantur, tamen si disponentem prouidentiam spectes, nihil usquam mali esse perpendas. Sic ille, & quidem verissime. Nam ut docet Aug. Ench. ad Laur. cap. 11.

Omnipotens Deus, cum sit summè bonus, nullo modo sineret aliquid mali esse, nisi adeo esset omnipotens & bonus, ut bene faceret etiam de malo.

Hauerunt hi tres doctrinam istam de Providentiâ à Zenone Stoicorum omnium parente, viro tantâ sapientiâ, ut eum Athenienses coronâ aureâ, & imaginē areâ honorarent, urbisque suæ ac manuum clauces apud ipsum deponerent, ut refert Laer. in eius vitâ. Is *Dæmum* unum esse eumque & *uentem*, & *Fatum*, & *Iouem* appellari, illiusque providentiâ & mundum, & quæ sunt in mundo omnia administrari docuit, ut testatur idem Laertius.

Lucilius verò apud Cic. lib. 2. de nat. deor. phalangem integram argumentorum adducit in hanc causam, quam ita copiosè tractat & ornate, ut non tam verborum flumine, quàm rationum vi, lumine, ac pondere contradicentes obruat. Ex *ornatu*, ex *varietate*, ex *pulchritudine* & *amanitate*, ex *usu* denique eorum quæ in mundo sunt omnium, tam fortiter ille & viriliter providentiam adstruit; ut non disserere, sed oculis tibi eam subijcere, & manu te ad providentiam dei ducere videatur. Inter alia, duas adfert ad hanc rem aptissimas comparationes. Si *navigium* procul videas, per varios sinus & anfractus terræ, inter medios marium fluctus, & adversantium sæpe ventorum status, suum cursum rectâ ad portum & constanter tueri; non poteris cerè dubitare, etsi rectorem nullum vides, quin id arte, consilio, & ratione moveatur: Idem de hoc mundo sentiendum: cum tot in eo tantosque motus, & tantas vicissitudines tam multarum rerum videas, quæ tamen omnes ratis ordinibus ad suum quæque portum immutabili cursu & constantiâ feruntur. Etsi rectorem huius *magni navigij* non vides, scire tamen debes magni illius & sapientissimi *navarchæ* consilio ac providentiâ tot tantosque motus gubernari, & ad portum dirigi. Iterum, Si *domum* aliquam magnificè exstructam ingressus fueris, eandemque lectis genialibus simul & discubitoijs, aulæis, & tapetis versicoloribus, vasis Corinthijs, emblematis vermicularis, statuis ac imaginibus quæ Zeuxidis illas & Apellis superent, omni denique supellestilis genere ubique instructam & ornatam inveneris; an tu à muribus, aut mustellis, quas hic illic repentes aut discurrentes conspicias, vel ædificari illam domum, vel sit instrui censes?

u lib. 2. cit. p. 81

u ibid. p. 55.

seas? Suspice nunc cælum tectum huius mundi, stellis ac sideribus cælatum, intueri moles aquarum & montium, & totum hunc quem calcas terræ globum herbis floribusq; vestitum, auro, ære, gemmis & lapidibus grauidum, siluis & arboribus velut capillis decorum: vide inquam, an tu aut quisquam mortalium hanc tam amplam & augustam domum vel construere, vel tot tantisq; opibus instruere & ornare magis possis, quam mus aliquis aut mustela domicilium tuum, aut regiam Priami. Ille, ille inquam est, qui in excelsis sedens nostris oculis cerni non potest, qui & condidit hanc domum & instruxit, cuiusq; diuinâ providentiâ & consilio, hæc omnia & constituta sunt, & gubernantur. Maeste, Lucili, nec immerito ex tot tamq; perspicuis providentiæ documentis dicas, *Quid potest esse tam apertum, tamq; perspicuum, quam esse aliquod numen præstantissimæ mentis quo hæc reguntur?* Numenq; illud & dominatorem rerum vocat, & cum Ennio, præsentem ac præpotentem Deum: additq; *Hoc qui dubitat haud sanè intelligo, cur non idem Sol sis, an nullus sis, dubitare possis.* Sic Licilius.

Vidit agnouitq; hanc eandem de providentiâ Dei veritatem Porphyrius, licet is olim fuerit insensissimus Christianæ religionis hostis, eiusq; adeo exosum & execrabile nomen, ut in editis Imperatorum profligatissimi quique hæretici, Porphyriani dicerentur, ut liquet ex edicto Constantini magni apud Socr. l. 1. c. 6. & lege 66. de hæret. Cod. Theod. *Is postquam Deum ad utilitatem universi, & plenam eius consonantiam ac decorum, tempora aptare dixisset: hæc addit, Quin & curator est omnium & servator & medicus.* Quæ illius clarissima verba citantur à Cyrillo l. y. contr. Julian.

Quid verò an hic Aristotelem, Philosophorum omnium principem silentio prætermittimus? Equidem ille mihi ante hos omnes, & sexcentos similes memorandus est. Sed ita fit, ut qui Coryphæus est, & *ὁ πρῶτος* ante omnes it, ille mihi agmen hoc Philosophorum nunc claudat. Hæsitavi diu fateor de illius in hac causâ sententiâ ac mente. Idq; ut nunc sentio in causâ fuit, cur in Introductione meâ ad Metaphisicam, neque cum scriberem eam, neque cum recognoscerem vlla de hoc *Providentiâ Atributo* mentio à me facta. Erat mihi scilicet in

animo, non alia Dei Attributa illo ponere, nisi quæ ex Aristotele haurire possem ac depromere. Ea quia de providentiâ vtrum Aristoteles satis clarè eam docuisset incertus fui, subdixi illinc (vt opinor) manum, neque vel verbo id attingere volui, quod ex Aristotele me probaturum esse tunc diffidebam. Hoc nisi in causâ fuit, nequeo satis mirari, aut conijcere, quomodo hoc tam Lucidum Providentiæ Attributum, tam cognitu dignum, & planè necessarium, mihi verò ipsi tam sæpe ante oculos positum, & millies decantatum, imò & manibus palpatum elabi posset aut effugere.

a tract. de provid. in princ.

b pag. 50.

c pag. 351.

d in vitâ Arist.

e pag. 271.

Dubium verò me in hac re fecit Theodoretus atque aliorum authoritas. Nam Theod. l. 5. hæret. fabul. 2 ita ait, *Aristotelis quoque providentiam reprehendimus. Is enim lunam limitem divinæ providentiæ constituit.* Similia habet Clein. Alexand. adhort. ad b gentes: ubi ait, *Aristotelem sensisse Deum esse animam mundi, eiusq. providentiam Lunâ definivisse.* Athenagoras item Orat. pro Christ. 6 *Aristoteles, inquit, partes mundi inferiores nullâ providentiâ regi dixit.* Epiphanius verò sic, & clariùs in suo compendio fid. Cathol. post hæres. 80. *Aristoteles, inquit, ea quæ supra Lunam sunt divinâ providentiâ regi, quæ vero infra Lunam sunt, extra providentiam esse, & ratione quadam cœmentis ferri dicebat.* Idem asserit Hesyc. Mulesius cognomento Illustris lib. de vitis Philos. 4 sed is & ætate (vixit post natum Christum annos 506.) & dignitate eis quos nominavi longè inferior: *Aristoteles, inquit, Deum incorporeum cum Platone asseruit, cuius providentiam ad cœlestia usq. extendi putavit, terrestria verò consensu & coniunctione natura cum cœlestibus rapi agitariq.* Omitto alios, & inter eos Iust. Lipsium, qui hoc idem vt opinor sensit, cum *Aristotelem nec plenè satis nec planè providentiam adserere ait, lib. 1. de Const. cap. 18.* Atque hi quidem omnes (vt ego certè iudico) hauserant hoc à Diogene Laertio, qui in vitâ Aristotelis 6 hanc ipsam de Providentiâ opinionem illi attribuit, & quidem eisdem ferè verbis, quibus Hesychius.

Nutare me huc diu fecit (nec iniuriâ sanè) tot tamq. doctorum hominum authoritas, quibus ego tantum tribuebam, vt sine ulla illi disquisitione, credendum illis & credendum censuerim. Nunc verò, postquam rem omnem maturiùs ac diligentius

ligentius expendi, iure mihi ac verè dicturus videor, priores omnes à Lactio deceptos esse, ipsum verò Lactium tantam tamq; insignem Aristoteli fecisse iniuriam, ut ei soluendo aut satisfaciendo impar omnino sit.

Testis mihi primus ipse Clemens, qui Deum, ab Aristotele, *Animam mundi habitum esse & vocatum* asserit, loco citato: quò eodem modo & ante Aristotelem Thales^f, ac: Plato, & post Aristotelem, Seneca^h aliq; complures Deum appellant: verisimè quidem omnes, si dextrè capias. Nam ille verè *Anima mundo est*, non *informans* quidem, sed qualis est Nauta naui *assistentis*. Dicant verò vel qui in Aristotelem iniquissimi sunt, an caput solum humanum (quod sensibus ac lumibus velut astris ornatum, instar cæli est in hoc Microcosmo) an inquam, solum caput Anima regat & curet? an ei soli prospicit? an non & brachia dirigit, & manus, & tibias, & pedes, & imos pedum digitos, imò & ipsas vilissimas corporis partes? Idem igitur omnino ex Aristotelis mente facit in magno hoc mundo, *magna illa mundi mens*: neque solum cæleste istud caput, sed. supera, infera, summas, medias, imas, & omnino omnes partes curat ac suà providentiâ gubernat hæc mundi Anima.

Testis alter Lucilius Balbus apud Cic. lib. 2. de Nat. deor. i pag. 81. 84. Argumentum illic adfert pro dei providentiâ ex Aristotele, quò & ipse Aristoteles (ut ait ille) vsus. Petitum id est ex consideratione pulchritudinis ordinisq; huius mundi, non cæli solum (quod oportuisset si providentiâ Luna definiuisset Aristoteles) sed terræ etiam, & marium, & nubium, & ventorum, quæ omnia infra Lunam. Atque hinc ab Aristotele præclare hoc conclusum indicat, & esse Deum & hæc tanta opera illius esse; ipsq; Lucillus hæc concludit, *Dei providentiâ & mundum & omnes mundi partes & initio constitutæ, & omni tempore administrari.* k pag. 76.

Ac ne decesse putes quos Epiphanio & Theodoro opponamus, adhibeo duos alios testes, Lactantium & Photum Patriarcham. Ille lib. de ira dei c. 10. postquam Socratem, Platonem, Pythagorem, Zenonem, & Aristotelem nominasset, subiungit hæc verba, *Est igitur providentiâ, ut senserunt ij homines, quos nominamus, cuius vi ac potestate omnia quæ videntur & facta sunt & reguntur.* Ecce sensisse hoc Aristotelem testatur Lactantius quem eloquen-

f vt testatur Athen. loc. c. 1. pag. 245.
g Cyn. 1. 2. cor. Julian. p. 13.
h Senec. lib. 8. Epist. 66. in fine.

I Epist. ad Paul.
ROM. I.

loquentiæ Tullianæ fluuium meritò vocat Hieronymus.

Photius, non solum errorem istum quem falsò Aristoteli impingunt, sed & erroris fontem (vt mihi quidem videtur) indicat: quare illius verba diligentius sunt expendenda. Is in sua Bibliotheca cap. 249. eandem fuisse Pythagoræ, Platonis, & Aristotelis mentem in hac causâ declarat, & eandem planè his omnibus sententiam attribuit. Iam Pythagoram rectissimè de prouidentia dei sensisse, (*omnia nimirum quæ usquam sunt per eam gubernari,*) testatur Lactant. lib. de irâ dei cap. 10. Platonis etiam sententia, quàm hic vera sit, quamque diuina, ex ijs quæ pauldantè diximus abunde liquet, & plura eaque clarissima pro diuinâ prouidentia testimonia ex Platonis libris citat Photius, ca. 253. vbi iterum Aristotelis cum Platone consensum testatur: quomodo igitur de Aristotelis sensu (qui cum his consentit, teste Photio) dubitare possumus? Sed Photius disertè & apertè quænam fuit omnium in hac re sententia explicat. Emmeratis enim cœlorum orbibus, *Hæc inquit omnes partes prouidentia, firmâq; ordinatione & diuinâ quadam necessitate gubernari dicunt. Quæ verò infra Lunam sunt, quatuor causis attribunt, Deo, fato, nostro consilio, & fortuna.* Et exemplum subiiciens de tribus reliquis, (nam fatum illic idem quod Natura) *Navem inquit conscendere est in nostrâ potestate. sicque consilio nostro regitur: Procellam sereno calo oriri, fortuna est.* quia istud nobis inopinatum: *Navem veròmersam, præter spem conseruari diuinâ sit prouidentia.* Ita Photius, qui Aristotelem cum Platone & Pythagorâ sic docuisse testatur.

Dic nunc, an vel Aristoteles, vel illi, prouidentiam lunæ finibus terminarunt? An non eam & mare, & procellam respicere docent? An non in hoc naufragio conseruationem nauis, & qui in eo vehuntur omnium, diuinæ prouidentie liquidò ascribunt? Sic nimirum illi senserunt, Deum suâ prouidentia non minùs sublunaria regere, quàm cœlestia: sed alio hæc, illa alio modo regere. Cœlestia *immediatè* (vt sic dicam) gubernat suo nutu, sic vt in illis nihil omnino consilio nostro, nihil fortunæ, relinquat; imò nec ipsi naturæ, si naturam capias pro vi illâ (qualis inferiorum omnium est,) quâ frequenter ac vt plurimum, sed non semper eodem modo res eveniunt. In illo multiplici ac mirabili cœlestium orbium motu & ordine nihil

con-

consilium humanum, nihil fortuna, nihil natura, (eo quem dixi sensu) sibi vendicat: totum illud quantumcunque est, quod certe est maximum, totum inquam Deo, illique soli debetur. Secus in sublunariis. Regit hæc quoque sua providentia Deus, sed sæpissimè non sine medijs quibusdam & mutabilibus causis quæ velut ancillæ providentiæ inserviunt. In plurimis, *Natura* quod suum est præstat; sed ita præstat tamen, ut pedissequa providentiæ diuinæ, quæ est naturæ author. *Fortuito* etiam eueniunt multa, quæ quia nobis sunt inopinata, fortuita dicimus, & sic Photio teste dixerunt Plato & Aristoteles; sed & hæc omnia præuisa deo, & certissimo ordine disposita. *Consilio & arbitrio humano* sunt hic alia, sed sic ut & ista diuinæ providentiæ subsint atque ancillentur. In hisce tribus sublunarium euentuum generibus Aristoteles (quod philosophum decuit) *secundarius* quidem has, & deo ministrantes, sed tamen *proximus* ac *proprias* rerum causas memorat, *consilium* in eis quæ cum ratione geruntur; *Naturam* ubi causa rei certa est, & definita; ubi ea incerta & inopinata, *fortunam*: *Supremam* verò illam & ut sic dicam, *Imperantem* causam, cui hæc omnes subsunt & subseruiunt, quia remotissima est, & his omnibus communis, non omisit quidem Arist. aut ignorauit, sed ut præcognitam, & virtute istis omnibus inclusam accepit. Quoties verò naufragium imminet, aut grandius aliquod discrimen, quod *Natura*, multoque magis *fortuna* vires superat, quodque *Consilium* humanum in stuporem vertit, quia hic est dignus vindice nodus, nec alio vindice quam deo; amat hic Deus & solet, velut manum suæ providentiæ nobis à cælo porrigere: ideo hoc providentiæ Aristoteles ascribit; non quia illa in solo hoc, sed quia hæc κατ' ἐξοχὴν cernitur & eminet.

Hanc verè fuisse Aristotelis mentem testatur (ut vides) Photius: & quamuis Photius nullus monuisset, quemuis tamen (modò doctus sit & æquus) facilè assensurum non dubito. Nec illud te iam turbet, quòd à tam multis magnisque viris diuersa, imò aduersa planè, sententia Aristoteli tribuitur. Non hoc novum est, nec in hac solà causa. Nam eodem ipso cap. declarat Photius (quod ego hic obiter obseruatione dignum censui) *Aristotelem & Platonem uno consensu docuisse animos immorta-*

lēs esse: quamuis (inquit Photius,) alij aliam Aristotelis mentem non intelligentes, mortales esse animos eum docuisse existiment. Idem omnino & hic factum; nam certè Laertius qui reliquis in errorem dux, & ἡ ἀβελή, ὡς ἔστιν, ut eleganter ait Photius, alium hic & profundum Aristotelis sensum non penetravit.

Postremus mihi testis & omni exceptione maior est ipse Aristoteles. Is lib. 7. Polit. c. 9. *Deos honorandos & colendos statuit: & lib. 1. Topic. c. 11. docet, eum qui Deos colendos negat, non verbis, sed verberibus refellendum, neq; argumentis, sed flagris castigandum.* Deos, inquires, dicit, non Deum. Certè. Sed id, vel pro capto vulgi ac more: vel (fas mihi ita opinari) ad sensum longè sublimiorem, & à doctissimis per nebulam tantum, & obscurè viderent; quandoque vnum, quandoque plures, illos dixerunt esse Deos: quod de Platone testatur apertè Clem. Alex. lib. 5. Strom. & de Trismegisto, Orpheo, & Platone docet Cyril. lib. 1. contr. Julian. Sin maius eum ex vulgi mente loquutum, certè tamen cum colendos Deos ait, Deum Opt. Max. maximè omnium intellexit. Nam etsi in Deorum nomine & cultu errori vulgi cedit & indulget, ipsum tamen non nisi vnum Deum agnouisse, tam clarum est, quàm meridiem solem lucere. Nam Deum & *Primum* vocat, & *aliorum omnium* causam, & *Infinitum*, tum lib. 8. Phys. tum lib. 1. & 12. Metaph. Si *primus* sit, certè & vnicus; nam primum non nisi vnicum esse potest, cum alia omnia præter ipsum, secundo, tertioque loco numeranda sint. Si *alia omnia ab ipso*, ipse ergò vnicus, quia ipse solus à nullo. Si item *infinitus*, etiam sic & vnicus; nam ut ipse docet, lib. 1. de ccel. cap. 7. *Infinita plura esse non possunt.* Verè igitur de Platone simul & Aristotele canit Prud. Apotheos. 3. *Concludunt Nomen in vnum.* Sed quis Aristoteli melior interpretis quàm ipse? Ipse verò lib. 10. Ethic. ad Nic. cap. 8. postquam multa de Dijs honorifica comme morasset, ad extremum sic explicans, *Deo vni* ista accommodat, & concludit, *quare Dei ope-*

y Plato aperte in Epist. ad Erastum & Coriscum, videtur nescio quomodo, Patrem & Filium ostendere ex Scripturis Hebraicis, Clem. Alex. pag. 666. x Porphyrus exponens sententiam Platonis, dicit vsq; ad tres subsistentias diuinam substantiam progredi, Cyril. 1. lib. 9. Similia habet ex Hieronimo, & Orpheo, fol. 89. a Primum mouens Deum vocat 8 Phys. c. 5. & vnum esse tale non multa ait, ibid. c. 6 & lib. 12 Metaph. c. 7 vocat Deum. Prima substantiam; & Principium æ Primum entium vocat ibid. cap. 8. b Deus tum causa omnibus esse videtur, tum principium quoddam. lib. 1. Metaph. cap. 1. c Nam primum mouens (ut ille ait) æterno in æt. infini. tempore mouet, lib. 8. Phys. cap. 10. in fine. At Primum infinito tempore mouere non potest: ut ait cap. eodem: & iterum lib. 12. Metaph. cap. 7.

ratio præcellens beatitudine, est contemplativa: quasi antea, per Enallagen numeri, Deos pro Deum dixisset. Hunc iam unicum & summum Deum uti virtute præditum non dicat Aristoteles, quia id minus est quam deo dignum, cum ille virtute omni præstantior sit, ut ille rectè ait; Ita etiã non vult eum laudandum dicere ut virum virtute præditum laudare solemus, sed ut præstantiorem rebus omnibus laudabilibus, honorandum censet, lib. 1. Eth. ad Nic. ca. 12. honorandum verò non alio certè quàm diuino cultu. Quare colendum hunc Deum etiam supra omnes Deos, sine dubio sensit Aristoteles. Frustra autem colendum censuisset, nisi eum nos, & quæ hîc infra Lunam sunt, videre ac curare; frustra rogandum, nisi nobis providere, frustra terrâ, marique interpellandum, nisi eum & pericula arcere, & bonis nos afficere persuasissimum habuisset.

d. Dei virtus est
1. præstantior omni
omni virtute
Dei. lib. 3. mag.
moral. c. 5. & lib.
10. Ethic. ad Ni-
com. c. 8.

Præterea quàm clarè docet Arist. & potentiam dei & bonitatem infinitam esse? de potentiâ habes non verba solum eius, sed & rationem, lib. 8. phys. libi ca. 6. & 10. Deum ab aeterno, & infinito motu cælum monisse asserit: at impossibile est inquit. ca. eodem 10. Ut quidquam quod finitum est infinito motu moveat. Dei igitur actio (quantò magis potentia?) est infinita. Ipse igitur infinitus. Quod idem clariùs docet lib. 1. de cæl. ca. 7. ubi sic ait. Id cuius vires infinitæ sunt, infinitum est & ipsum. & 12. Metap. ca. 7. ubi itidem ait, nihil finitum infinitam potentiam habet. Sunt igitur vires dei infinitæ, cum infinita sit illius actio. De bonitate (quam deo inesse Aristoteles clarissimè docet, cum eum optimum vivens appeller lib. 12. Metap. ca. 7.) par est omnino ratio. Nam si potentia finita inesse Infinito non potest, itidem nec finita bonitas. Quomodo enim utrumvis inesset? Non parti illius; nam quod infinitum est, idem est & indivisibile, ideòque partes nullas habet. Quare & Deum quia infinitus est, indivisibilem rectè ponit Arist. lib. 8. phys. ca. 10. & 12. Metap. ca. 7. Toti verò Infinito finitam potentiam aut bonitatem inesse impossibile est; quia finitum infinitum implere non potest, cum finiti ad Infinitum nulla sit proportio, ut ille rectè ait lib. 1. de cælo c. 6. Atque hinc etiam est, quòd finitum pondus posse ei quod est Infinitum inesse disertè neget, cap. eodem 6. Quòd si non finitum pondus, certè neque finita

potentia, neque finita bonitas, neque finitum quidquam inesse Infinito potest. Par est enim omnium ratio. Quare cum Deus ipse iuxta Aristotelem *infinitus sit*, itidem est & illius potentia & bonitas. Quàm verò absonum est, eum qui hæc doceat, voluisse Dei providentiam Lunæ finibus terminare, aut vllis omnino limitibus arctare? Nam si inferiora hæc & sublunaria non curet, vel impotens est, vt non possit; vel improbus, qui cū sine molestiâ possit, nolit ista curare. Cū igitur clamantem & demonstrantem Aristotelem audiamus, & *infinitum esse Dei potentiam*, vt facillimè ac nullo negotio possit, & *infinitam etiam esse illius bonitatem*, vt libentissimè curare hæc velit, possumusne putare eum voluisse providentiam Dei lunâ finire? cur non potius fateamur quod ex his planè consequaneum est, sensisse eum, infinitâ Dei sapientiâ, bonitate, ac providentiâ, vniuersum hoc & omnes illius partes regi atque gubernari.

Mittamus consequentias, quæ nonnullis argutiz videbuntur. Audite expressa Aristotelis verba, & valde sanè luculenta, pro Dei providentiâ. An non clarum tibi illud videtur, lib. 2. mag. Moral. c. 8. vbi ait, *Deum talem esse dominum, vt bona maiora, meritis distribuat?* Non illud item clarum, lib. 7. Eth. ad Eudrm. c. 14. *Deus (inquit) est in vniuerso, & vicissim cuncta in illo: mouentur enim omnia ab inexistente nobis numine?* An non hæc liquidò demonstrant ipsius mentem hanc fuisse, Deum non videre solum & curare res humanas & actiones, sed iuxta lance easdem trutinare, expendere & rependere, & providentiâ suâ singulos singulorum gressus gubernare. Quid verò & tibi illud videtur, lib. 3. Physic. 4. vbi recensens opiniones antiquorum de Infinito, ait, *Eos omnes docuisse, Infinitum esse principium rerum, idq; ingenuum atq; æternum, etiam continere ipsum omnia & gubernare dicunt?* Quod si tu hanc veterum fuisse sententiam putes, non Aristotelis, cedò vel vnum locum in omnibus Philosophi scriptis, vbi ipse hoc vel verbo refellit. Imò verò lib. 8. Physic. c. 6. & 10. apertè probat, Infinitum verè esse principium, idq; æternum: etiam illo ipso cap. 4. Physic. cuius meminimus, palam sese veteribus hic assentiri indicat, cū ait, *Veteres posuisse hoc Principium cum ratione: & ipse rationem ibidem subiungit.* Illud verò quod habet Arist. lib. 12. Metaph. cap. 10. clarum

clarum esse, & inuictum pro Dei providentiâ testimonium, scio non ibis inficias. Docet illic, *Mundum hunc uniuersum, velut exercitum unum esse, in quo duplex ordo. Omnes enim huius exercitus partes, & ad sese inuicem ordinem habent, & ad bonum ducis ordinantur simul omnes. Nam ad unum (inquit) omnia coordinata sunt, (vult autem Deum) nec cœlestia solum intelligit, sed & natantia, & reptilia, & ipsas plantas ibi nominat. Ita sublunaria hæc ordinari atq; gubernari ab vno principe, & ad bonum illius principis, clarè asserit; quin & eos, qui hæc à multis ducibus regi putant, malè ista gubernari velle ait; *Multorum enim principatus, inquit, non est bonum. Digna verò sunt obseruatione quæ habet Aquinas in quæst. disp. quæst. de Providentiâ art. 3. vbi tractans hunc ipsum Arist. locum, ita ait: Quidam dixerunt solum incorruptibilia gubernari à Deo, hæc autem corruptibilia posuerunt vel omnino absq; gubernatore esse, vel à contrario principio gubernari. Quam opinionem Aristoteles, lib. 12. Metaph. reprobatur, per similitudinem exercitus; & concludit quòd necesse est ponere in vniuerso unum dominatum. Sic Aquinas: disertis (vt vides) verbis asserens, atque demonstrans, eam ipsam opinionem ab Aristotele refelli ac refutari, quam Aristoteli falso ascripsit Laërtius; & post Laërtium alij.**

Sed & adhuc clariora vide ex Aristotelis libro de Mundo. *Vetus inquit, fama est & quidem hereditaria mortalium omnium, vniuersa à Deo & per Deum nobis esse constituta, neque ulla natura per se sufficit orbatâ salutis quam ille fert: aut (vt vertit Apuleius) orbatâ dei auxilio. Quid verò aliud hoc tibi sonat, quàm quod ex Arato, poetâ ethnico, docet Apost. e In ipso viuimus e A2. 17. 28. mouemur & sumus. Itorū, Deus inquit, sine dubio parens est & conservator omnium quæ in mundo consiciuntur: non quod labores sustinet, quales Animal; quod labore fatiscit & deficit, sed quod viribus sit indefessis, vel vt vertit Apul. quod infatigabilis quadam providentiâ cuncta gubernat. Rerū, Deus inquit, summam & principem adeptus est scidem, residensque (vt poeta ait) in vertice cœli (videras tu itidem ex Ezeth. solum eius excelsum esse, & supra firmamentum) corpus verò illi proximum, cuius virtute magis fruimur, deinde id quod consequitur, eademq; dispositionis ratio in omnibus usque ad nostra loca seruat: (Vide, In omnibus, & ad nostra*

nostra loca; sicq[ue] diuinum nomen ad ymnia transeat, & pro ratione
proximitatis ad illud, vel longinquitatis, maiorem aut minorem
capique utilitatem, Paulò post, ait Deum summa in loco constitu-
tum esse. (vel vt vertit Apul. maiestatem suam retinere sedentem
in alto loco) sed virtutem eius in uniuersum orbem diffundi. Iterum.
Deum uniuersi procuratorem habere, & omnia ab una vi dirigi as-
serit. Eundem Deum cæli ac terra moderatorem vocat, quod sic
vertit Apul. Mundi Vniuersitas regitur, dum speculatur ad om-
nia rector eius, & immutabiliter incumbit. Præterea Deum vocat,
præsidentem fulgurum, tonitruum, sereni sudique cæli, ætheris, fulmi-
num, imbrium, fructuum, vrbum, militia, autorem salutis, liber-
tatis, ac rerum omnium. Eundem ait Zena, id est, viuificum di-
ctum, quia per ipsum viuimus: *Æsan*, id est, *æsi* *æsan* quod e-
odem sit, & sempiterno statu: *Saturnum* quia ex seculo sine ca-
rente in seculum regit. *Necessitatem*, & *Fatum*, quia immoto
& ineluctabili ordine, quem nulla vis vincat aut rumpat, con-
nectit omnia: *Parcasque* ait in Deo sua pensa nere, & fila omnia
ducere, ex quo fit vt eorum filum recte & ordine ducatur. Hac in-
quit omnia, nihil aliud sunt nisi Deus, vt apud Platonem est diuini-
tati scriptum. Audi ad extremum aureum illud & deo dignum
elogium. Quod est, inquit, in navi gubernator, in curru auriga, in
cimite dux, in exercitu imperator, hoc idem est in mundo Deus.
Poteratne quisquam dei providentiam clarius eloqui, aut præ-
dicare? An tu quidquam vberius à philosopho, penè dixi à
Theologo, expectes aut desideres? Quàm neruosa verò hæc?
quàm illustria? quàm Aristotele digna? Illud inprimis de *An-
rigo*, quod Deum significat (vt Plato, & ante vtròsq[ue] Propheta)
Curram inferioris huius orbis, Curram inquam illum & *For-
tuna* quam dixi *Rota*, consilio suo ac nutu dirigere. Nec mi-
nus clarum illud de Imperatore. Scilicet ille Deus exercituum
& est, & vocatur, cui militans & merent creatura omnes, qui
singulis suam stationem, & sua cuique munia assignat. Ac si
verum id sit, quod à nonnullis de Michradate, & Philippo Ma-
cedone fertur, tantam eos suorum exercituum notitiam ac cu-
ram habuisse, vt ille nominatim milites omnes suos ad gregarios
vsq[ue] compelleret. Hic non militibus solum, sed & sicis & calombus
qui ei ad impedimenta, immo iumentis ipsiq[ue] alius pabulum & robura

res : nefas certè est, de hoc optimo maximo Imperatore dubitare, quin ille & omnes cœli stellas & omnes aeris auculas, & omnes terræ vermiculos, & omnes marium omnium arenulas de facie sciat, & nominatim compellet; nec cœlestia solum ac sublimia curet, sed hominibus, iumentis, & bestiolis omnibus prospiciat; neque solum pabula eis, sed quæcunque singulis ex usu esse videt procuret.

Non sum nescius (vt alios taceam) à Lud. Viue in sua de Aristotelicis libris censurâ, vocari in dubium, an libellus hic de Mundo verè Aristotelis sit. Coniecturæ, quæ contrâ afferuntur, non magni certè momenti. Neque enim, vt ille opinatur, *compusior est hic & floridior stilus, quàm Aristotelis esse solet*: & à lasciuia omni (quam abiicit) tantum abest, vt nullibi Aristoteles grauitatem magis spiret, & modestiam. Nec maiorum virium coniectura illa, quod à Laërtio nulla huius libri inter Aristotelis scripta, sit mentio. Nam meminit certè Laërtius, & post eum alij, Epistolarum quatuor Aristotelis ad Alexandrum. Hunc verò libellum de Mundo, *Epistolam ad Alexandrum* vocari, testis Stobæus, qui sic eam ipse indigitat: quidni igitur hæc ex illis quatuor vna? At habet, inquit, liber iste dicationem cum præfatione, quod in germanis Aristotelis operibus non est inuenire. Imò est inuenire. Præfatur enim in libris Metaphysicorum; & dicitur Rhetorica sua Theodecto, & Ethica alia quidem filio suo Nicomacho, alia verò Eudæmo. Etiam & alium de Rhetoricâ librum Alexandro dicauit, & præfationis vice Epistolam (quæ etiam nunc extat) vnâ misit ad Alexandrum, in quâ & summis ipsum laudibus ornat, & ad illius libri lectionem hortatur. Quod idem factum ab Aristotele in quâmultis alijs libris (etsi Epistolæ illæ perierunt) omnino non est dubitandum: præcipue verò in illis de Historiâ animalium, quos vt conscriberet, Alexander non solum author ei fuit, sed magnificentia sua planè regiâ, vt alacriter id ac diligenter præstare posset inuitauit: misit & ad Aristotelem, ei que donatis octoginta talentis, id est, si ad nummos nostros reuoces, quindecim mille libris. Atque vt neutrum horum vsquam alibi fecisset Aristoteles, quàm leue hoc est supposititij libelli iudicium? Quis enim vel illi vel scriptori illi præscribat, quando libris suis præfandum

sit?

f P. Melanc. in
vit. Arist. & Lud.
Viues loco cit.
g Talentum At-
ticum (quod
Hebraei talenti
dimidium est)
valet ex nostro
nummo 187 li-
bras, 10. solidos.
Edw. Brewod. l.
de pond. & pro-
tijijs nummor. c. 4

fit? quando illi alijs dicandi? An pop in arbitrio tuo hoc esse vis, cum tu quid scribis? An non B⁹ Aristotelis etiam arbitrio id linquendum erat? Quod si libellum tunc verè Epistolam ad Alexandrum fuisse (quod Stobæus te modò monuit) memin-
neris, non poteris mirari aut inscriptum illi ac dicatum esse, aut tam multa de laudibus tanti principis eidem intexta. At illud saltem suadeat, quia tam plenis buccis in hoc libello laudatur di-
mus Plato, quod Aristotelem (qui Platoni tam infensus, ubiq, esse solet, quemq, in Platonem recalcitrasse fabulatur Laertius) fecisse noluit credere. Imò hoc eos turpius errare indicat. Nam et si in paucis aliquot amicè ab eo dissentit, nec sine quadam reuerentiâ, certè tamen Platoni non erat infensus^h Aristoteles, nec illius gloriæ vnquam inuidit. Imò tantopere ipsum & ama-
uit & coluit, vt ad quadragesimum vsq, ætatis sue annum, (id est plus quàm viginta annos) audierit ipsum, eiq, adhaeserit, sciens non posse nisi multorum annorum curriculo exhauriri do-
ctrinam tanti magistri. Quin & ob illius reuerentiam atque ho-
norem, non modò vno Platone scholam aperire ipse noluit, sed & illi mortuo aram posuit, amplissimis magistri sui laudibus inscriptam, vt, inter alia, vnus iste versiculus satis indicat, Nulla ferent ta-
lem sæcla futura virum: vt videre licet apud Hier. Gemuseum, & Phil. Mela. Aristotelicæ vitæ descriptores. Quid vero Iust. Lipsius libellum hunc ab aliâ esse, eaq, meliore magisq, celesti au-
râ opinatur, quàm Aristoteli afflauit: fefellit certè Criticum istud *αὐτῶν*, neque vel genium Aristotelis vel ingenium ad-
miratione imò horrore dignum, (sic cum Augustino loquar) satis attendit.

Sed fruantur illi suis coniecturis. Liceat mihi Themistio as-
sentiri viro sagaci, & in Aristotelicis scriptis tam versato, vt ea non de vultu solum aut stilo, sed intus atque in cute nosset: quèmq, ob summam in philosophiâ scientiam, *Praetura dignitate & insignibus decorauit Constantius Imperator*, vt ex ipsius le-
ge liquet. Cod.¹ Theod. Neque huic soli, sed Philopono, & ple-
risq, Græcis interpretibus assentiri liceat, quos vnâ cum Themistio, libellum hunc vt Aristotelis prolem agnouisse testatur ipse^{*} Viues. Liceat antiquiori adhuc, & his omnibus præstan-
tiori, Iustino Martyri simul & philosopho assentiri. qui Orat.

ad

^h Multi Platonici & Aristote-
lici, præceptores
sui inter se con-
tendere impule-
runt: & vniq,que
abducia processer-
unt, vt & scrip-
ta suorum præ-
ceptorum depræ-
uarent, quò ma-
gis viros inter se
pugnantes exu-
berent. Photius
in suis Biblioth.
c. 251. p. 1382.

ⁱ Aug. l. 9. con-
fess. cap. 6.

¹ leg. 12. de
Prat.

^{*} loco citat.

ad 1° Gent. *Aristotelem esse huius libri authorem* testatur, ex eo quæ pag. 45. 46. verba quædam Homerî, ab Aristotele citata (quæ verè in hoc extant) commemorat. Ac, vt alios inferioris notæ præteream, adiungo his Bessarionem Cardinalem, Comitem Mirandulanum, Dominum Plesseum, & doctissimum Hier. Zanchium, quibus idem est de hoc libello iudicium cum Iustino. Themistio, Philopono, reliquisque Græcis interpretibus; vt de primis agnoscit ipse Viues loco citato, & de postremis liquet in ipsorum libris. Præ istis, si contrà appendas Criticum seu Philologum vnum alterumque, quàm leues illi, quàm nullius ponderis videbuntur? Quare meritò iam concludurus videor, Aristotelem cuius tot tamque illustria testimonia iam accepimus, insignem esse & supra omnes philosophos diuinæ Prouidentie non testem modò, sed præconem.

m lib. de verit.
Religion. c. 1.
a De oper. Dei
li. part. 1. c. 3. q. 1

Secundum nunc sequitur agmen: ingens planè; conflatum enim, ex omni gente, ex quæ omni hominum genere, conditione, atque ordine; qui omnes pro hac summi Imperatoris dignitate & Prouidentia, magis quàm pro aris & focis dimicant. Meritò. Nam ad hoc & nati sumus, & sumus, ipsaque naturâ duce quo primùm hanc lucem die aspeximus, ad hanc militiam sacramentò adstricti omnes. Nec quisquam, nisi planè excors sit, pugnam hanc vnquam detractet. Ego ex tam numeroso exercitu, novus hic consul, delectum faciam, & vt *Principum* hoc agmen sit, ex tot qui catervatim se & confertim ingerunt *Principes* solum nominabo; nec hos tamen omnes, sed nec ex millibus vnum.

Anteit omnes, & meritò, maximus quem adhuc orbis vidit Monarcha Alexander ille magnus. Scripsit is librum de Prouidentia, in quo, vt est apud Cyrill. lib. 2. cont. Iulian. ita inquit. *Quòd Deus eorum qua hic sunt curam nolis gerere, à dei nativitate alienum est invidi enim hoc fuerit. Quòd rursus non possit, deo prorsus indignum est. Quia ergo utrumque, bonum alienum est à Deo, relinquitur Deum & posse, & velle, providentiam eorum qua hic sunt gerere.* Regis planè vox: Et vel hinc agnoscas cuius ille discipulus. Agnosce itidem vel ex discipulo, quàm illum, & quàm diuinâ doctrinâ Aristoteles imbutum orbi dedit & instructum.

Sequitur hunc, ethnicorum pontificum princeps Hæreses quem tanto in honore Ægyptij habuerunt, vt in Deorum nume-

* Quem coluit
Pheneatz. Cic. l.
3. de nat. deor.
pag. 130.

o fol. 16.

rum* referrent. Et verè sequitur hunc *Magnum*, sic è ipse *ter maximus* cognominetur, maximus scilicet *Philosophus, Sacerdos & Rex*. Is in Asclepio quem in manibus habemus, ita ait, cap. 2. *Omniū quæ in mundo sunt ipse gubernator est; qui est omnium effector Deus*. Aut si de hoc Asclepio ambigas, habes eadem ferè apud Cyril. l. 2. contr. o. Iulian. ex genuino (ne dubites) Trimegisti Asclepio; *Via*, inquit, *est Deo gloria facere omnia, & hoc est opus Dei*. *Plurimum verò & impiè in Deum peccant, qui tribuunt ei vel despicientiam, vel impotentiam*. Sic ille: qui Deum & fecisse & curare omnia liquidd, vt vides, docet. Nam si fecisse eum neiges, *Impotentia*; si non curare dicas, *Despicientia & ignavia* Deum incusas, idq; Hermete iudice proteruiter nimis ac impiè.

Offert se verò hic & alter Rex, Policrates, Samiorum; cui inter Græcorum reges nullus, vt ait Herodotus, comparandus. *Res ei omnes adeo feliciter succedebant, vt in omni vitâ aduersi nihil sentiret*. Amasis Ægypti Rex, amicitia illi ac fœdere iunctus, fortunam tam benignam & blandientem, quasi infelici exitus prænunciam, valde sibi displicere, Policrati significat: Suadet vt quod plurimi æstimet abijciat, vt ex eo damno dolorem aliquem sentiret ac incertorem: Factum est. Erat ei gemma signatoria Smaragdus, pretij quantivis: hanc ille, vt rem sibi charissimam auro inclusam gestabat. Nauem conscendit quinquaginta remorum: prouehitur in medium pelagus: gemmam inspectantibus omnibus proijcit in mare: tristis merensq; re nauigabat: Ecce quinto sextoque post die, piscator quidam grandem & solo Rege dignum piscem capit: Ad Regem (gratiam apud eum initurus) adducit, Regi ostendit, donat: Dum ministri piscem rescindunt, in eius aluo Policratis gemmam offendunt: citi ac Ixtabundi ad Regem perferunt: Quis hic obsecro, non *bona fortuna* litandum putaret? Aliter Policrates. *Rem gestam in libellum retulit, & missa ad Amasim literis, diuinitus id sibi enuisse prædicat*. Omitto quæ post sequuta sunt: quomodo Amasis, ne amici sui casum quem metuebat, lugeret; amicitia atq; hospitij fœdus cum eo soluit: quomodo (quod prædixit Amasis) tetra & rege indigna mors, morsq; triplex, non diu post insequuta est. Nam & cruci infixum

fixum & imbre sic lotum quasi mensus effret, & ardore solis sic tostum ac signo perisset, memorant. Hoc tibi vultum nunc adnoto, non Fortuna, sed Divino numini eiusq; providentiæ, eventum hunc (quo vix credo fortuitum magis vllum dixeris) à Policrate tributum esse: quæ omnia fufius legas: apud p Herodotum p pag. 174. 175. & 206.
lib. 3.

Ex historicis, duos habet: sed qui inter principes etiam sunt, & verè palmares. Dio Cassius prior est, vir & doctrinæ, & prudentiæ, & nobilitate insignis: Nam & virò Consulari natus, & ipse bis Consularum gessit; & Prætor Afriæ, Dalmatiæ ac Pannoniæ præfectus est. Narrat is q Brutum & Cassium (quod memoratū certè dignum) *isidemi ipsis quibus Cæsarem interfecerant gladijs perisset*: miserum item reliquorum qui in Imperatorem coniuraverant, exitum declarat, *quorum nemo sic à morte abiit, ut docet* f Suetonius: Brutum illum hic dico, qui iam moriens, Fortunæ tantum tribuerat, ut antè monui, cuiusq; scedissimam vocem laudavit L. Florus. Audite nunc Dionis de hac re iudicium, lib. 48. *Ira, inquit, & Iustitia postulabat, & Deus voluit eos interire, qui virum ad id virtutis progressum, ac in super benefactorem suum (Cæsarem vult) occidissent. Ecce Iustitiæ, atque providentiæ divinæ illud & rectissimè tribuit gravissimus simul ac prudentissimus historicus, quod cæcitati Fortunæ tribuendum censuit Brutus, & post Brutum Florus.* q lib. 48. in prin. f lib. 47. in fine. f Suet. in Jul. Cæse. 11.

Plutarchus alter est, vir & nobili profapia natus, & Traiano apprimè charus, à quo & Consul factus est; & nulli (ut ego opinor) in historijs secundus. Is in libello suo verè aureo, quem Consolationem ad Apollonium post filij illius obitum inscripsit: *Exclamationes illas, Non oportuit eum adhuc adolescentem abripi, inanes esse, & à magnâ faminitate proficisci declarat. Non enim, inquit, eâ lege in hanc vitam venimus, ut ei nos leges præscribamus, sed ut eis obtemperemus, quæ decreta sunt ab universi gubernatore Deo, & constituta à fato & providentiâ. Et paulò post, obijcienti sic Apollonio, Oportuit me illum patrem ab ipso funerari: fateor, inquit, ita naturam nostram ferre, sed alia ratio est Providentiæ omnia gubernantis: atq; ex hac esse dicit, quod ille licet inveniit, autè nos ex hac mortali vita ad æternitatem egressi sumus, tanquam à communi alienis; prinsquàm in terram aliquam ex*

* Quem coluit
Pheneatz. Cic. l.
3. de nat. Deor.
pag. 130.

o fol. 16.

rum referrent. Et verè sequitur hunc *Magnum*, ille è ipse *ter-
maximus* cognominetur, maximus scilicet *Philosophus*, *Sage-
dos & Rex*. Is in Asclepio quem in manibus habemus, ita ait,
cap. 2. *Omnium quæ in mundo sunt ipse gubernator est: qui est om-
nium effector Deus*. Aut si de hoc Asclepio ambigas, habes ea-
dem feriè apud Cyril. l. 2. contr. *o Iulian. ex gemino* (ne dubi-
tes) *Trismegisti Asclepio; Via, inquit, est Deo gloria facere om-
nia, & hoc est opus Dei. Plurimum verò & impiè in Deum pec-
cant, qui tribuunt ei vel desipientiam, vel impotentiam*. Sic ille:
qui Deum & fecisse & curare omnia liquidò, vt vides, docet.
Nam si fecisse eum neges, *Impotentia*; si non curare dicas, *De-
spicientia & ignavia* Deum incusas, idq; Hermete iudice proter-
uiter nimis ac impiè.

Offert se verò hic & alter Rex, Policrates, Samiorum; cui
inter Græcorum reges nullus, vt ait Herodotus, comparandus.
*Res ei omnes adeò feliciter succedebant, vt in omni vitâ aduersi
nihil sentiret*. Amasis Ægypti Rex, amicitia illi ac fœdere iun-
ctus, fortunam tam benignam & blandientem, quasi infelicitis
exitus prænunciam, valde sibi displicere, Policrati significat:
Suadet vt quod plurimi æstimet abijciat, vt ex eo damno do-
lorem aliquem sentiret ac mœrorem: Factum est. Erat ei
gemma signatoria Smaragdus, pretij quantivis: hanc ille, vt
rem sibi charissimam auro inclusam gestabat. Nauem conscen-
dit quinquaginta remorum: prouehitur in medium pelagus:
gemmam inspectantibus omnibus proicit in mare: tristis mœ-
rensq; renaugabatur: Ecce quinto sextoque post die, piscator
quidam grandem & solo Rege dignum piscem capit: Ad Re-
gem (gratiam apud eum initurus) adducit, Regi ostendit, do-
nat: Dum ministri piscem rescindunt, in eius aluo Policratis
gemmam offendunt: cici ac lxtabundi ad Regem perferunt:
Quis hic obsecro, non *bonæ fortune* litandum putaret? Aliter
Policrates. *Rem gestam in libellum retulit, & missa ad Amasim
litteris, diuinitus id sibi euensisse prædicat*. Omitto quæ post se-
quuta sunt: quomodo Amasis, ne amici sui casum quæram metu-
ebat, lugeret; amicitia atq; hospitij fœdus cum eo soluit: quo-
modo (quod prædixit Amasis) tetra & rege indigna mors,
morsq; triplex, non diu post insequuta est. Nam & cruci sus-
fixum

fixum & umbra sic lotum quàm mersus esse, & ardore solis sic tostum ac igne perisset, memorant. Hoc tibi vñdm nunc adnoto, non Fortuna, sed Divino numini eiusq; providentiæ, eventum hunc (quo vix credo fortuitum magis vllum dixeris) à Policrate tributum esse: quæ omnia fufius legas apud p Herodotum ^{p pag 174-175. & 106.} lib. 2.

Ex historicis, duos habe: sed qui inter principes etiam sunt, & verè palmares. Dio Cassius prior est, vir & doctrinæ, & prudentiæ, & nobilitate insignis: Nam & viro Consulari natus, & ipse bis Consulatum gessit; & Prætor Afriæ, Dalmatiæ ac Pannoniæ præfectus est. Narrat is q Brutum & Cassium (quod memoratū certè dignum) ^{q lib 48. in prin.} iisdem ipsis quibus Cæsarem interfecerant gladijs perisse: miserum item reliquorum qui in Imperatorem coniuraverant, exitum declarat, quorum nemo sic à morte ^{r lib. 47. in fine.} abiit, ut docet Suetonius: Brutum illum hic dico, qui iam moriens, Fortunæ tantum tribuerat, ut antè monui, cuiusq; scēdissimam vocem laudavit L. Florus. Audite nunc Dionis de hac re iudicium, lib. 48. Ita, inquit, & Iustitia postulabat, & Deus voluit eos interire, qui virum ad id virtutis progressum, ac in super benefactorem suum (Cæsarem vult) occidissent. Ecce Iustitiæ, atque providentiæ divinæ illud & rectissimè tribuit gravissimus simul ac prudentissimus historicus, quod cæcitati Fortunæ tribuendum censuit Brutus, & post Brutum Florus.

Plutarchus alter est, vir & nobili prosapiâ natus, & Traiano apprime charus, à quo & Consul factus est; & nulli (ut ego opinor) in historijs secundus. Is in libello suo verè aureo, quem Consolationem ad Apollonium post filij illius obitum inscripsit: Exclamationes illas, Non oportuit eum adhuc adolescentem abripi, inanes esse, & à magnâ famitute proficisci declarat. Non enim, inquit, eâ lege in hanc vitam venimus, ut ei nos leges prescribamus, sed ut eis obtemperemus, quæ decreta sunt ab universi gubernatore Deo, & constituta à fato & providentiâ. Et paulo post, obijcienti sic Apollonio, Oportuit me illum patrem ab ipso funerari: fateor, inquit, ita naturam nostram ferre, sed alia ratio est Providentiæ omnia gubernantis: atq; ex hac esse dicit, quod ille licet juvenis, ante nos ex hac mortali vitâ ad æternitatem egrossus sit, tanquam è convitiis abiens; priusquam in errorum aliquem ex

remulentiâ inciderit. Similia quàm multa in illius scriptis sparsim, & serè passim obuia.

Inter Medicos, audi eorum principem Galenum, licet Ethnicus is fuerit, & religionis nostræ derisor. Is dum singulas humani corporis partes, venas, nervos, & arterias speculatur, earumq; structuram simul & vsum seriò perpendit, sapientiam Dei, bonitatem, & admirabilem prouidentiam obstupescens, lib. 3. de vfu part. sic erumpit in eius laudes; *Compono hic profecto Canticum in laudem Creatoris nostri, quia inuenisse, inquit, quo pacto hæc omnia ornarentur, summa sapientia; fecisse vero omnia quæ voluit, potentia ad virtutis inuicta est.*

Etiã ipse semine, quæ Amazonas omnes longe superant, vltro se in hoc certamen ingerunt. Sibyllas dico decem, quas singulas recenset Lact. lib. 1. Inst. diuin. c. 6. *Deum ille & vnicum esse, & omniscientem atq; omnipotentem predicant, teste Iust. Martyr, qui earum verba recitat. Eundem Deum rerum quæ hæc eueniunt curam habere, easq; omnes suâ prouidentia ita gubernare docent, vt & ventos compescat, & morbos & languores depellat, & vitam conseruet.* Imò quæ miris ab illis prædicta, Iesu Christi filij Dei, Seruatoris nomen, disertè exprimunt in suo Acrostico, quod recitat Constant. magnus in Orat. ad cæc. sanct. c. 18. & August. lib. 18. de ciuit. dei c. 23. deq; eo prædicunt, quod x quinque panibus & duobus pisciculis, quinque hominum millia in deserto satiaret: quod alapis y & colapbis caderetur, coronâ z spineâ indueretur, felle & aceto potaretur, immundarum faucium salinâ deturperetur, quod velum u Templi scinderetur, & medio die per tres horas tenebris terra operiretur, quod tertiâ b post die à mortuis resurgeret, quod deniq; c ad iudicium cum tuba d sonitu veniet. Iudicium mortalium e omnium quos e puluere f & tenebris mortis excitabit; quod supremo illo die sol obscurabitur, luna ac stelle non dabunt lumen suum, quod cæli, & terra, & maria conflagrabunt; quod non factâ solum mortalium omnium, sed & diæta, imò & arcana mentium cogitationes in apicem Dei proferet, quod huius inexplabili gaudio, impios verò igne tartareo & supplicij infernalibus afficiet. Hæc si quisquam clarissima esse diuinæ prouidentie indicia non sentiat, stipes ille vt sit necesse est; si sentiat, stupore potius & admiratione quàm voce, prouidentiam

am

t Orat. ad Gen-
tes, pag. 57.

u Sibyl. apud
Lactant. l. 4. c. 15.

x apud Lactan.
cap. citat.

y lb. eod. c. 18.

z ibid.

a lb. eod. c. 19.

b ibid.

c lb. 7. c. 10.

d cap. 23.

e Sibyl. in A-

crost. apud Con-

stant & Aug.

f apud Lactan.

g 7. c. 10, 21. & 24.

h Sibyl. in Acrost.

i ibid.

k lb. eod. & apud

Lact. l. 7. c. 23.

am Dei & sapientiam prædicet; cum videat hæc tam multa, tam miranda, ab hominibus ethnicis, idq; *sexcentis* 2 aut *mille* h. an-
 nis antequam euenirent, prædicta fuisse. Nec dubites euentu-
 ra, quæ adhuc expectantur, cum videas euenisse quæ tam lon-
 go antè tempore prænunciantur. Vna etiam ex his, cum esset
 Babylone nata, & *Berosi Chaldei* nobilis illius ac antiqui histori-
 ci filia, sese tamen *Erythræam nominatum iri* prædixit, vt decla-
 rat ^k Lactantius. Et licet Erythræ ciuitas sit prope insulam
 Chias (vt liquet ex ^l Ptolomæo) longissimè à Babylone dissita,
 ita tamen reipsâ euenit. Nam & sic vulgò iam vocatur, & olim
 Apollodorus, ipse Erythræus, hanc suam fuisse ciuem dixit, *gan-
 demq; Graijs litem potentibus excidium Troiana urbis prædixisse*
affirmat, vt docet ^m Lactantius. Atque hæc sanè quæ citauimus
 omnia habentur, partim apud Iust. Mart. & Augustinum, par-
 tim apud Lactantium, & Constantinum Magnum. Quæ si quis
 Sibyllarum nomine, ab eis, qui post Christum vixerunt, confi-
 eta fuisse suspicetur; eundem ex Varrone, Cicerone, alijsq; qui
 genuinos Sibyllarum libros ipsi viderunt, & vt maximi pretij
 thesaurum custodiuerunt, quiq; antequam hæc euenirent, ob-
 ierunt, refellit tum Lactant. l. 4. c. 15. tum Const. Magnus in il-
 lâ scriptis citatâ oratione ad cœtum sanctor. c. 19. Nec est cur
 dubites hæc à Sibyllis, licet ethnicis hominibus, & dici potuisse
 & prædici. Nam quod impio isti Mago Balaamo contigisse
 scimus, vt is non sua, sed quæ suggestit illi Deus verba, eaq;
 sola proloqueretur; idem Sibyllis (quas *Magas fuisse sentit*
Angust.) vsu venisse testatur Iustinus Martyr Orat. ad Gent.
 Nam quoties hæc aut similia prædixerunt, eis (vt Balaamum)
 diuino instinctu afflatus, agitata, & attonitas fuisse, evanescente
 verò instinctu illo, non vaticinandi modo vim, sed & dictorum me-
 moriam illis euanuisse dicit.

En verò, ne quis segniter se in hoc bello gerat; adest & emi-
 net in mediâ turmâ, cum suâ quam olim pater illius Apollo ei
 dono donauerat lyrâ, ipse Orpheus; quo non præstantior alter, are-
 ctere viros, Martemq; accendere cantu. Deum ille Restorem mun-
 di disertè vocat, eumque non solum bonâ mortalibus, sed & bella,
 & luctum, & aduersa immittere ait; cuius ipsa verba ha-
 bes apud Iustinum Mart. Orat. ad Gentes, & fusius a.

g Sibylla Cu-
 mra vixit tem-
 pore Tarquinij
 Prisci. Lact. l. 1.
 c. 6. (Superbum
 pro Prisco po-
 nit Gel. l. 1. c. 19.)
 Priscus regnare
 cepit, ann 613.
 ante Christum
 natum. Helv. in
 Chron.
 h Sibylla Ery-
 thræa vixit ante
 Troianum bellum
 Lactan loc. cit.
 Troia eversa an-
 nis 1180. ante
 Christum natum.
 Helv. in Chron.
 i Iust. Mart. O-
 rat. ad Gent.
 p. 77.
 k Lact. l. 4. c. 6.
 l Ptol. tab. de
 Asia.
 m Lact. l. 4. c. 6.

n Aug. lib. 11. de
 ciuit. dei cap. 6.
 o pag. 78.

• p. 675. & seq
r fol. 6.

pud Clemen. lib. 5. Setom. * & Cyrill. lib. 1. contra Iulian.

Venio nunc ad Poetas, quorum licet densum hic agmen, ego tamen eorum principes solum citabo, *Homerum* & *Maronem*. De *Ioue* agunt. Certè. Sed non de *Cretensi* illo Saturni filio; non de *Ioue Arcadio*, filio *Etheris*, cuius meminit Cic. lib. 3. de Natu. Deor. * non de illo eorum, quos *trecentos* Varro commemorat teste Tertul. * verè enim *Ioues* isti omnes *Visiones* sunt, quia * iuuare nec sciunt nec queunt. Sed *Iouem* illum volunt quem Plato *magnum Iouem* dixit: & ideo *magnum* (sicut *Athen.* orat. pro Chriff. * ait) *ut discerneret caelestem Iouem à terreno, ingenitum à genito*. Illum quem *Homerus* *Ipsum Deum* vocat, *Ipsissimum verum significans Deum*, ut disertis verbis ait Iust. Mart. orat. 7 ad gentes: & Cyrill. lib. 1. cont. * Iul. Illum quem Augustinus indicat lib. 5. de ciu. dei. cap. 8. *Iouem* inquit *quem summum deum esse putarunt satum vocant*. Illum quem Arist. *Ζῆνα* dictum ait, quia *in ipso vivimus*: Illum quem *Aratus* * Poeta, cum de *Ioue* dixit, *A Ioue principium: & Iouis omnia plena; & illius genus sumus*. Quo *Ioui* nomine non aliud quàm verum Deum significatum esse, testis est exceptione maior Apollolus Act. 17. 28, 29. Hunc illi vnicum & verum Deum *Iouis* nomine intellexerunt, & ut scitè ait Tert. lib. ad Scap. ca. 4. *In Iouis nomine Deo nostro testimonium reddiderunt*. Nam ut ait Minut. Felix in dialogo qui inscribitur Octavius, cum eum *Iouis* nomine appellant, in nomine falluntur, sed de re & vnà summà potestate consentiunt. Quamquam & hoc ipsum *Iouis* nomen, (si res seriò spectetur) non vt vulgus * putare solet, à *Iuuando* ductum est, sed ab Hebræo *Iab*, vel *Iehoua*. Neque hoc ego solus senserim, sed vnà mecum *b* Forsterus, *c* Auenarius, & Mar.

f p. 129.
z in Apol. c. 14.

u Eum qui curandi pol. statem
m in heret. 3. * o-
nem appellarunt.
Gell. 3. c. 12.
p pag. 246.

y pag. 57.
z fol. 7.

• Arati verba
tant apud
Clem. Alex. l. 5.
from. pag. 665.

a Onomast.
Prop. noni. à
Cnau. Gelsert.
c. illestinum vo-
c. Iup. teral. q. i.
b In suo lexico
Heb. in voce Ie-
houa.
c Gentis Iou-
ne à Iehoua
mutati sunt.
Auen. in suo lex-
ico in voce Ha-
uah.
d in sua Arcà
Noè.

d Marinus, viri in Hebræis valde periti. Nec abs te, vt opinor, senserunt. Nam vocem Hebræam *Iehoua*, *Iabo* legi posse docet Hier. Com. in Psal. 8. *Deum verò Græci Iao vocatum esse* Diodorus Siculus testatur, qui sic Moysi Deum nominari dicit. Iam vox *Iao*, vel *Iabo*, latinis ritè ac regulariter in *Iouis* aut *Iabois* vertenda esset: sed duarum syllabarum in vnâ contractionem frequentem apud Latinos esse, (præsertim vbi prigo vocis Hebrææ) demonstrat *Iehoshua* in *Iosua*, *Iahacobi* in *Iacobi*, *Iehudæ* in *Iuda* contractio. Eodem sanè modo pro *Iouis*, aut *Iabois*, La-
tini

tinā contractē dicerent *Iois*, nisi Euphoniæ & auribus inserui-
 entes consonantem & inserere, sæpe illis ex usu esset: sic ab *aiar*,
aunum; ab *Iopi* & *Anurnus*, à *Alu*, *Iano* dicunt; pari omnino iure
 hic pro *Iois* & *Ioeis*, *Iouis* & *Iouem* dixerunt. Et quidem hanc
 vocem *Iouis* antiquitus rectum casum fuisse declarat Varro lib.
 7. de ling. Latin. « Nunc inquit in consuetudine est *dixerit* pro *Ioi-*
nus, *Iupiter*, & pro *bonis*; *bonis*; cuius Nominatiui vestigium etiam
 adhuc cernere est, cum *Iupiter* *Dijouis* vocetur & *Iouis* pater,
 (vnde per contractionem vox ipsa *Iupiter*) vti apud Aul. Gel-
 lium lib. 5. c. 12. & alios videre licet. Sed redeo ad Poetas.

Vide in primis quid de hoc magno Ioue canat Maro *Æneid.* 1.
O quires hominum, Deūq; æternis regis imperijs, & fulmine
terres. Idem vt nosti Ilium ab Argiuis euersum, & in cineres
 versum memorat. Tu fortassis Helenam, aut Paridem istarum
 cladum auctores cogites: audi diuini poetæ iudicium *Æneid.*
 2. Ilium sic alloquentis. *Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lace-*
na, culpatusque Paris, verum inclementia diuū huius euerit opes, se-
rus omnia Iupiter Argos transtulit. An verò aliter Ille suorum
 fratrum inuidiā ac perfidiā in Ægyptum venundatus? non vos
 sed Deus me in Ægyptum misit. Scilicet priuatæ omnes ac publicæ
 clades, si ad originem primam trahas & fontem, ab eo; & ve-
 rissime ab Euripide dictæ sunt *Quidam*, immixtæ ac cœlitus à
 Deo nobis inuectæ. Nec aliter Attila, homo spurcissimus &
 perniciēs orbis, *flagellum* dei dictus est, quā olim Assyriorum
 tyrannus, *virga dei*: & *malleus* nominatur. Deus etenim est, qui
 per hos dissipat gentes, & destruit regna. Et quamvis eorum
 neuter hoc sibi proposuit, neq; in animo suo cogitauit (se dei
 flagellum esse) sed prædari ac depopulari gentes non paucas;
 tamen nisi populum per istos suo brachio castiget Deus, non oc-
 cidere, quid dixi occidere? non summo digito attingere, nec
 vel attollere in quenquam suā manum magis possent aut ipsi,
 aut innumerabiles eorum exercitus, quam cedere quenquam
 potest inanimis hæc virga aut bacillus.

Poetam alterum habe Homerum: qui verè hic si vsquam
Homerus: lege & perpende, quæ ille de Ioue narrat *Iliad.* vlti-
 mo *doni γὰρ ἰστίος, &c.* Duo scilicet magna fingit adflare *Ioui*
dolia: & dextrā sanitatem, diuitias & omnia vitæ commoda;

e prope finem.

Signon. 10. 12.
 sic Occident.
 Imper an 452.
 g II. 10. 5.
 let. 51. 30.

ex altero morbo, & ruminas, ac aduersa omnia ab Ioue carlitus:
 dimitti, & pro suo arbitrio misceri, ac velut longâ spathâ mor-
 talibus effundi. An tu figmentum hoc figmentum putas? Non
 est. *Miscei enim certè Deus & dispensat poculum enig, suum.*
 Poculum illud qualecunque sit, velut à benigno patre sibi por-
 rectum, accipiunt libenti animo & hauriunt quibuscunque ille
 charus est, & quicunque illi. Alij fremunt quidem ac tumultu-
 antur, & vel manu dei excutere illum calicem, vel disicere
 in puluerem & dispergere, manibus pedibuscq; laborant & lu-
 ctantur: frustra. Nam vel inuiti ebibent, & quidem *facies* eius,
Nam si renuant accipere poculum à manu suâ bibendum, dices illis:
Sic ait Deus exercituum, Ommino bibiturus estis. Quid deinde vi-
detur tibi illa precatio, mihi fateor sepius vsurpata? quam ex
Homero citat in Alcibiade Plato.

h Psal. 75. 6.

i ibid.

k Ter. 35. 28.

i O Rex Iupiter
 Da nobis qua bo-
 na sunt, sine roge-
 mus illa, sine non
 rogemus. Quæ vo-
 ro mala sunt de-
 pelle, etiamsi illa
 vel maximè sibi
 tamen.

i Ζῷ βασιλεῖ τὰ μὲν ἰδὼν καὶ ἐν χορμαῖσι καὶ ἀνύχουσι
 Ἄμμι δίδου : τὰ δὲ δυνὸς καὶ ἐν χορμαῖσι ἀπύλαστον.

An hoc ethnici tibi votum videtur? An tu magis sanctè aut
 sapienter quidquam postules, quàm vt bona tibi Deus largia-
 tur, rogatus, non rogatus : quæ verè mala tibi futura sunt ac
 noxia, ea etsi ardentè flagites, auertat ac propulset. Dic nunc
 ingenuè, potè sine his illustriora diuinæ providentiæ documenta
 desiderare. Pudeat certè Atheos huius xui, qui tam arguti vi-
 deri volunt in suis, quas vafre nimis & velut per cuniculos
 texunt contra Deum eiusq; providentiam, dissertationibus; cum
 eandem tam liquidò tamq; constanter ipsi ethnici non profitean-
 tur modò, sed propugnent; videant verò ne olim & isti exur-
 gant contra eos.

Adduco iam *legionem* tertiam & vltimam, sed duram, ferre-
 am; quamq; (vt olim Romani vnam ex suis) verè *fulminatri-*
cem dixeris. Scio factum istorum hominum, & quàm petulanti
 sint ac indomito ingenio. Obgannient enim adhuc deo, & quæ
 pro illius providentiâ adducta sunt, aut verò adduci à quo-
 quam possunt, pro ludibrio habebunt omnia, & in cachinnos
 verrent. Caueant verò, si tanto fulgore veritatis vinci nolint,
 ne fulgure tandem & fulminibus adigat vel inuitos Deus, vt e-
 andem, licèt serò, nimis agnoscant & profiteantur. Habent præ
 oculis

oculis exempla, & illustria certè, & non pauca, quibus moniti sapere discant. Inter primos *Julianum*, quo tetrius magisq; Deo simul & hominibus exosum animal orbis vix vidit. Ludus ei ac iocus fuit, non solum *Galileos* (sic per contumeliam Christianos vocabat) trucidare ac mactare; sed & Deum ipsum, & sacrosancta dei eloquia rodere, & pro ludibrio habere. Quod non solum execrandi illius libri plus satis indicant, sed & illud dignum Atheo responsum, cuius meminit *Sozom. lib. 5. cap. 17.* Nam cum *Apollinarij* libellum aureum, (quo veritatè diuinam grauius & disertè contra Gentiles defenderat) legisset; ille deridens ista omnia, Episcopis illius xui scripsit in hunc modum:

ἀρχιεῦ, ἱεῦ, κατ' ἑαυτοῦ: ad quæ illi modestè simul & sapienter rescripserunt, *Ἀρχιεῦ καὶ ἱεῦ: οὐ γὰρ ἕγωγε, καὶ αὐ κατ' ἑαυτοῦ*: quæ pari venustate ac elegantia vix Latine reddas.

Vide nunc an tot in Deum scommata impunè tulit? an non de cælo ille testis sit? Vix biennium in imperio compleuerat (nam triennium illi falsò tribuit *Socrates*) cum in Persas bellum n

gerens, hastà in eo prælio percussus, & lethali vulnere fauciat

est. Sed à quo? Certè à nemine hostium; vt rectè probat

apud *Sozomenum* & *Libanium*. An ab aliquo Christianorum, vt

calumniatur *Libanius*? At illis alia mens, alia disciplina fuit;

Christianus nullius hostis est, nedum Imperatoris; vt præclare ait

p. *Tertullianus*. Et norant illi, contra *Reges* scutum, non gladium

sumendum esse. A quo igitur? Indicabit tibi *Callistus*, homo

ipse *Ethnicus* & satelles *Juliani*, qui illum à demone transfixum

fuisse testatur apud *Socratem*. Sed à quocunq; ictus, certè

vindictam Dei Apostatam insequentem esse, & quidem pede

non claudo, vno ore docent *Greg. Nazianzenus*, *Theodoretus*,

Socrates, *Sozomenus*, alijq;. Neq; hoc *Julianum* ipsum latuit,

sed vel invitus agnoscere coactus est. Nam, qui *Galileorum*

& sanguinem dijs suis vouerat, si victor rediret, idem suo ipsius

sanguine manum iam implens, eumq; in aërem (quasi herbam Deo

daret) proieciens, exclamauit, *Vicisti Galilæe. Ita simul & victo-*

riam confessus est, & blasphemiam e vomuit, vt ait Theodoretus.

Neq; victus ille hoc vno modo. Nam, neque *Corpus* illud infame

sepultura condidit Deus, sed vt ait *Greg. Nazian.* *astu* vehe-

menti abreptum atque absorptum à terra, præludium suū futuræ

Legi. intellexi, condemnauit in Legisti, sed non intellexisti: nam si intellexisset, nunquam condemnasset.

n Soc. l. 3. c. 18.

o. lib. 5. cap. 1.

p. lib. ad Scap. cap. 2.

q. lib. 5. c. 18.

r. Hier in Chr. ann. 366.

Orat. l. 7. c. 10.

f. lib. 3. hist. c. 35.

t. Orat. 18. quaest. de laud. Adrian.

u. orat. 3. in
Julian.

*supplicij: & infelicem Apostataz animam ad Tartareas Phleg-
ibontis penas deturbavit, vt ait idem = Gregorius,
Hunc Pater omnipotens disiecit fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, nollemq, profundam.*

x Euseb. l. 9. hist.
cap. 5. & 7.

Monitor illis alter, Galerius Imperator, quem Maximinum
vbiq; vocat Eusebius. Insolens ille item diuini Numinis con-
temptor. Misto reliqua flagitia, hoc vnum tibi ex = Eusebio
memoro. Erant alia quadam insulsa & plena blasphemie, de Pi-
lato & Christo consilia. Alia ista per omne imperium divulgari,
& publice in contemptum Dei ab omnibus legi, ipsis etiam pueris
per ludimagistros tradi, & memoria teneri mandauit Galerius:
Factum ita est; & in summam Dei contumeliam, aneis tabulis ea
inscripta ridebantur ab ethnicis vbiq; omnibus, inq; scholis perso-
nabant. An hæc credis impunè? vide hic quoque iustitiam
dei & prouidentiam, atque obstupescere. Sicut ille dei nomen
putere voluerat apud omnes, & cultores Dei bestiis obiecerat,
oculos eis eruerat, & omni cruciatuum genere miserrimè vexa-
uerat; itidem & ipse bestiis pabulum factus est, & à vermibus
inguinis illi miserum in modum depascentibus exesus; oculi etiam
exilierunt, & cæcum dimiserunt: corpusq; totum apostemare, tumo-
ribus, ulceribus purulentis & fistulosis, ac putredine ita fractum est
& debilitatum, vt non modo fædum ac horrendum spectaculum vi-
dentibus exhiberet, sed tam letiferum factorè exhalaret, vt ne mi-
dici quidem eum ferre possent, quos ille idcirco crudeliter interemit.
Atque hæc omnia vindice numine cælitus ipsi contigisse, non
solum Eusebius y declarat; sed & Galerius ipse, serò licèt, ag-
nouit; cum palinodiam ad extremum canens, se contra verum De-
um frustra pugnasse, idq; iam experientiâ se comperisse professus est,
vt testatur idem = Eusebius.

y Euseb. l. 8. hist.
c. 17 & l. 1. de
vit. Const. c. 50.
51. & 52.
z lib. 1. de vit
Const. cap. 52

Exemplum aliud habent in Valeriano Imperatore, quî sicut
Galerius, execrandus etiam fuit diuini numinis contemptor,
& cultorum Dei carnifex. Illi datum est os (vt ait Dionysius
= Alexandrinus) magna loquens & blasphema. Sed & ille irâ
Dei tanquam fulmine deiectus est, vt disertè loquitur Constanti-
nus Magnus b in epistolâ ad regem Persarum. Et vt clariùs in
eo, velut in speculo, prouidentiam Dei conspicias; pari omnino
passu insecuta est eum vindicta numinis. Proculcauerat ille,
idq;

a apud Euseb.
lib 7 cap. 9.

b apud Euseb.
l. 4. de vit. Const.
cap. 11.

idq; indignis modis, cultores Dei : Ipse itidem barbari hominis & superbi Tyranni pedibus conculcatus est. Nam *Sapores Persarum Rex* (à quo erat in bello captus) *quoties equum concesserit, Valeriani incurvati dorso ac cervice pro suppedaneo subfello usus est*, vt testatur Orosius. Ille cultores Dei, ipsumq; Deum derisui habuit, & pro ludibrio. Ipse itidem *purpurâ ac diademate indutus, Saporis ad pedes, & scabelli vico inferens; ludibrio apud omnes fuit, & in ore omni populo, & in hac infami ac ignominiosa seruitute consenuit*, vt idem testatur Orosius. Ille cultores Dei quasi Ianius mactauit, euiscerauit, & in frustra dissectuit, vt declarat Eusebius. Ipse itidem carnificis alterius ac Iani manus sensit, cum *iusu Saporis excoriatus est, & sale conditus : Sempiternum* (vt pulchrè ait Constant. Magnus) & infortunij sui & Iustitiæ diuina Trophæum. Verissima opinor in eo nunc agnosces Senecæ verba, *Quod fecit patitur, Aut horum scelus repetit, suorum premittitur exemplo nocens*. At eius exemplo sapere didicit illius filius Gallienus : discant vtinam & alij.

Innumeri ex hoc regum ordine adduci possent. Nam vt personæ ipsorum, ita & exempla, eminent. Ideoq; à pluribus obseruata sunt, & literis tradita. Et amat profectò Deus ex his quos maximè suspicere solemus & debemus, alijs omnibus documenta dare : & singulorum statuis monitum illud insculpi vult, quod suæ inscripsit Sethon Ægyptiorum Rex, teste Herodoto lib. 2. *In me quis intuens pium esto* : nimirum vel pietate meâ, vel (si ego impius) supplicio monendus. Sed sunt tamen & in alijs complura, quæ illos monere possunt & debent exempla.

Daphidæ post Val.^b Max. meminit Illust. I. de Vit. Phil. Homo is fuit, totus ex dictarijs & conuiuijs compositus nullum non lacescebat, non Attalo regi pepetuit, cui ob id valde inuisus. Sed ne à dijs quidem linguam temperauit : Pythiam aliquando adiit : ibi Apollini, & quia maiorem ille Deum non agnouit, in Apollinè Deo ipsi, illudere voluit. *Sciscitatur homo petulans an equum esset reperiturus*. Responsum accepit, *brevi reperiturum*. Ille ridens abiit, responsum omnibus vulgauit : multis fannis & conuiuijs deum proscindens, quia *equum* ille neq; habuerat, neque amiserat. Accidit breui post, vt Attalus (quem ille toties pro-

c lib. 7. c. 12.

d Const. in O. rat. ad ceterum sanct. c. 24.

f Const. in orat. in ceterum sanct. cap. 24.

g Orof. lq. cit.

a pag. 142.

b lib. 1. cap. 2. de miraculis. c in voce Daphidæ.

vocauerat) eum nactus sit. Rex præcipitem de rupe dari iussit. Loci autem nomen vnde ille deturbatus , erat *Equum*. Ita & *equum* quem meruit, reperit; & serò nimis didicit , neq; Reges, neq; multò minùs Numen, probris ac conuitijs impunè lacessiri.

En verò Coryphæum ipsum & magistrum nostrorum omnium Atheorum, vesè sentinam & cloacam vitiorum, Scurram dico & Apostatam Samosatensem Lucianum, qui primus eis hanc scholam circa Traiani tempora aperuit; quiq; tam effræni insolentiâ Deum ac diuina omnia subsannauit, vt in Atheorum cognomen, illius nomen iam abierit; & ab eo, *Luciani*, aut *Lucianista*, meritò nuncupentur. Pro nugis iste ac anuum fabulis habebat sacra eloquia: Prophetas, & Apostolos, præstigiatores, & impostores; Christum ipsum de palo suspensum sophistam, rabido ore & blasphemâ voce spurcissimus nebulò nominabat. Videant illius sectatores, qualis & quàm belli hominis discipuli sint. Videant etiam quàm feliciter hæc suo magistro cesserunt. Paucis illud indicat Volaterranus, qui *eum diuinâ ultione à canibus dilaniatum narrat*. Sed referam ego id, Suidæ verbis: *Lucianus inquit, Samosatensis, cognomento blasphemus, male dicens, atq; inaspicatus, ac potius impius, diuina oracula pro ridiculis inducit. Initio concionator fuit Antiochia, qua res cùm ei malè cessasset, se ad scribendum contulit. Discerptus à canibus interiit, cùm rabiem suam contra veritatem exercuisset, sicq; furoris sui & in hac vitâ iustus penas dedit; & in futurâ, æterni ignis cum Satanâ hereditatē cernet*. Sic de eo Suid. Huius si exitum perhorrescunt, discant maturè execrandam illius doctrinam simul & mores detestari.

Dignum verò hîc memoriâ & illud est apud Iosephum lib. 12. Antiq. ca. 2. Erat Demetrius Phalereus vir doctus valde, & regiarum bibliothecarum præfectus, qui in eis se tum habere circiter ducenta millia, sed *breui quingenta millia librorum habiturum*, regi⁴ dixit: Quæ fuit ab eo Ptolomæus Philadelphus (apud quem ille in magno honore) qui factum sit, vt tam admirandis legum & rerum quæ in sacris literis traduntur, nec historicis vllus nec poëta mentionem fecerit? Respondit • *Demetrius nomine ausum ea attingere, qua constaret diuina esse & omni veneratione dignissima: etiam punitos esse quosdâ à celesti Numine, qui illa temere attrectassent*. Theopompum enim volentē quædam suis scrip-

d cap circæ in initio.

• ibid. in fine.

ptis

ptu inferere, mente motu fuisse: Theodesta item Porta, cum in quadam tragedia vellet aliquid sacris libris admiscere, oculos glaucomate suffusos caligasse: sicq; affectos mansisse, donec exorato ab utroq; Deo, & ille mentem, & hic visum recepisses Sic Demetrius.

Vtinam verò vel hinc cauere discant Theodestæ nostri & Roscij, qui abiecto omni pudore simul ac metu *Alchymistas* pessimos agentes, aurum in scoriam, & sacra ac diuina in ludos vertunt & iocosi: nec vsquam tam faceti sibi videntur ac lepidi, quam cum deum eiusq; eloquia maxime atq; argutissime subannant. Bene certè est, quòd non Athenis & apud Areopagizas causa illis agenda sit. Illi Protagoram in exilium eiciendum, eiusq; libros omnes publicè cremandos statuerunt, non alià de causà, quam quòd librum ita oriret: *De Dijs, sint vbiq; nequeo statuere, ut testatur* ^f Laertius, iidem Stilponem, quia *Mineruum deum* ^f lib. 9. in viâ Protagoræ. esse negasset, & rem in iocum vertisset, quia *Dijs inquit mores sunt, at Pallas famina*, solum vertere coegerunt, teste eodem ^g Laetio. Quid facerent Protagoris nostris & Stilponibus, qui et si verum deum agnoscant & profiteantur, eundem tamen derisui ac ludibrio omnium exponunt, eiusq; eloquia, non vlli illoris manibus vel tangenda, in theatro orbis pedibus conculcant, prote-runtq;? At pulcrum est plausu excipi, & audire: *Qui habet salem, qui in Te est*. An & illud etiam non pulcrum, quod verissimum olim experientur; *Non relinques impunem, qui assumpserit nomen suum in vanum*? quantò minus si in profanum? si in conuiuium & ludibrium? An est illud quoque non pulcrum, quod derisoribus & sannionibus dicit ipse; *Ego quoque vos ridebo & subsannabo, cum aduenerit quod expansestis: cum irrueris in vos angustia, & calamitas vestra tanquam turbo adueneris*? An quia silet ad hæc Deus, & quasi furdum agit, latere hæc cum putas? aut non curare? aut istorum obliuisci? Ne cogita. Conuiuet ille paulisper, non dormitat: Diem pænx diffindit tibi aut ampliat, non tollit: nec dimittit supplicium, sed differt. Non est ille humano aut tuo ingenio. Si tibi aliqua contumelia fiat, ferues ty statim, & es vindictæ properus: *Licetor, liga manus, caput obnubito, infelici arbore suspendiso*. Aliter deo visum: Lento ille ad vindictam gradu, tardo & plumbeo pede procedit; sed audi, *carditatem* ^h supplicij gravitate pensabis. Nec ta-

^f lib. 9. in viâ Protagoræ.

^g in vit. Stilponæ

^h Valer. Max. lib. 1. cap. 3.

i Dent 32.35.

ak M^c.7.10.

i Citantur ex
Euripidis Bellerophonte apud
Iust Mart. l. de
Monarc Dei.
p. 22.

m Hæc Bellerophonti evenisse docet Homerus. Iliad. 6.
& Arist. l. probl.
sect. 130. q. 1.

men ille tardus est, sed tu præproperus, & festinus nimis. Nec enim faller qui dixit, *Opportuno tempore vacillabunt pedes eorum*. Scilicet alijs hanc curam ille demandavit; & quid Areopagita statuant, adhuc expectat. Sin & illi conniveant, causam ipse suam ager, & de non prædictum dicant, prædicit ipse illis foribus omnibus; *Dei mei videbunt eas & concubabuntur ut lutum plastrum*. Quod si hæc ipsorum palato non sapiant; habent tamen ex suis prophetam vnum, qui ista moneat, Euripidem. Produxerat in scenam Bellerophonem dijs insultantem; *An esse credis quospiam in celo deas? Non sunt profecto*; & multa similia his, aut deteriora. Cum tot in Deos conuitia iactari audirent Athenienses, excandescunt valde; poetam sibilis excipiunt; ac tantum non explodunt. Prodiit ad eos sedandum Poeta ipse, exorat vt paulisper pacatis animis esse velint, donec fabule exitum, inq; eo Bellerophontis exitium viderent. Silent, expectant; & quem initio dijs conuitiantem ferre non poterant, vident, non sine plausu & lætitiâ in extremo actu dijs hominibusq; inuisum, *diris velut astro percitum, per sylvas & solitudines, loca inuia & anxia palantem, eiulantem, cor suum edentem, & digna tanto scelere supplicia luentem*. Prima scilicet adhuc vobis agitur scena. Vno alteroque actu, lepores, ioci, faciet; & vt Comœdiam scias, risu & cachinnis diffuunt omnes. Silete paulisper, & extremum non inopiti expectate actum; qui tum inchoandus, cum *Exennt*, cumq; non larvas solum & cothurnos, sed & foccos ponunt. Atræ illic, Tartarea, & Tragica omnia: horrore, eiulatu, luctu, & lamentis, nec ijs certè fictis opplen-da. *Discite iustitiam moniti, & non temnere Numen*.

Depugnatum iam cum Theomachis, quos si non prosligatos (qui fiat?) certè victos esse, scio non negabis. Et finis quidem pugne esset, nisi manum mihi hæc iniiceret Hieronymus, vir mihi amicus valde, quemq; vt Patrem colo. Sed in hac causa amico, fratri, ipsi etiam Patri dicendum est, non cognosco te. Quid ille & quam malè de Potentiâ, Scientiâ & Providentiâ Dei senserit, indicabunt tibi ipsius verba, Comment. in cap. i. Habac. *Sicut, inquit, in hominibus, etiam per singulos, Dei curris providentia, sic in cæteris animalibus generalem quidem dispositionem ac ordinem cursumq; rerum intelligere possumus: verbi gratiâ;*

gratia; quomodo nascatur piscium multitudo, & vivat in aquis: quomodo reptilia & quadrupedia oriantur in terrâ, & quibus alantur cibus. Ceterum absurdum est, ad hoc Dei deducere maiestatem, ut sciat per momenta singula quot nascantur culices, quotue moriantur; qua cimicum, & pulicum, & muscarum sit in terrâ multitudo; quanti pisces in aquis nâent, & qui de minoribus maiorum præda cedere debeant. Non sumus tam fatui adulatorres Dei, ut dum potentiam eius ad ima detrahimus, in nosipos iniuriosi simus, eandem rationabilium & irrationabilium providentiam esse dicentes. Sic Hieronymus; qui, ut opinor, didicerat hæc à Plinio: nam is lib. 2. cap. 7. Deum pollui censet tam multiplici ministerio.

Da veniam Hieronyme. Pugnant pro parentibus liberi, pro dominiis serui, pro regibus satellites: multò utiq; sanctius est & iustius, ut qui à Deo conditi sumus, pro Deo pugnemus; qui parentibus propinquior est, dominis præstantior, & regibus omnibus augustior, cum sit Rex regum, & Dominus dominantium. Fatuos verè dixisses & impios, ac tantum non Atheos, si vel leuissimarum & vilissimarum rerum non generalem solum, (quam tu das) sed particularem in Deo scientiam, curam, ac providentiam degenemus. An tibi fatui videntur in quibus legis: *Quis præpara-*

rat corvo escam suam quando pulli corvæ clamant ad Deum. Quid dicit *in* Job 39.3. *mentis escam & pulli corvorum invocantibus eum: Qui operis cel-* *o* Psal. 147. *rum nubibus & parat terra pluviam: & producit fenum in monti-* *8.9. &c.*

bus; qui, dat nivem sicut lanam, pruina quasi cineres dispergit: qui mittit gelu tanquam frusta, & verbo liquefacit ea. Ignis, & grandis, *p* Psal. 148.8. *nix, & glacies, faciunt verbum eius. An & ille tibi fatuus qui di-*

xit: Disposuisti omnia in mensurâ, numero, & pondere? Si singulis *q* Sapien. 11.21. *quæ visquâ sunt, suum numerum dedit, suum pondus & mensuram, singulorum & notitiam & curam cum habere fatuus certè sit oportet qui iustificatur. An & illud tibi fatuum, Non est* *r* Sapien. 11.13.

Deus præter te, cui cura est de omnibus? & illud adhuc clarius, Parvum & *f* Sap. 6.7. *& magnum ipse fecit, & aequaliter illi cura est de omni-* *bus? Audin', de omnibus, & aequaliter illi cura est de omnibus?*

Par videlicet notitia & cura omnium, (nam singularem habet singulorum) sed non pari amore ac benevolentia: nec æqualibus beneficijs omnia prosequitur. Ut Patet: familias æquè vernis prospicit atque filijs, & curat ut cuiq; quod æquum est suppetat,

suppetat; nec tamen hæredijs suis aut prædijs vernas ditat, sed filios: Sic Deus licet non æquali amore omnia complectatur, neque vllis nisi filijs hæredia sua donet; æqualiter tamen omnibus, quod cuique aptum est prospicit, & singulorum curam habet. Singulis ille imperat, singula illi parent; dicit vni Vade, & vadit: alteri Veni, & venit, & singulis Fac hoc, & facit. An illa tibi exciderant de Ceto, de cucurbitâ, de vermiculo, de Enro? de quibus singulis clarè dicitur & disertè, *parapara nit id Deus*. An & illa in Ægypto, nota omnibus & decantata, de grandine, de locustis, de ranis, de columie muscarum, de pediculis? *Pediculos dixi*, vilissima animalia, in quibus tamen sic emicuit potentia & providentia Dei, vt ipsi Magi & incantatores ethnici se hic victos faterentur, & exclamarent, *« Digitus Dei est hic*. Age, vt ista te fugisse putemus, quis tamen Hieronymo ignoscat, si & hæc ei vel incognita fuerint vel exciderint? *Etiam capilli omnes vestri numerati sunt*; neque vel capillus vnus, vel passerculus decidit in terram, absq; eius notu ac voluntate. Aspice volatilia cœli, quæ ille alit; aspice lilia & gramina terræ, quæ ille circumuestit. De quibus audi elegantes Prudentij versus, dignos sanè qui non scriptis, sed animis omnium inculpanitur:

Nonne vides vt nulla animi cras cogitet vnquam?

Es se pascendam domino non anxia credas?

Considunt volucres vltimū non desore viles,

Passeribusq; subest modico vanalibus asse

Indubitata fides, dominum curare potentem

Ne pereant: Tu cura Dei, facies quoque Christi

An dubitos, ne te cæcis vnquam deserat anthor?

Ne trepidate animis, vita dator est dator esca.

Quantò rectius Hieronymo Augustinus, l. 7. de ciuit. dei c. 11. *Deus inquit non solum cælum & terram, nec solum angelum & hominem, sed nec exigui & contemptibiles animantis viscera, nec avis pennulam, nec herba flosculum, nec arboris solum, sine suarum partium conuenientiâ, & quadam veluti pace dereliquit.* & lib. 5. de Gen. ad lit. ca. 21. non modò totam hanc inferioris mundi partem, verùm etiam vilissimas eius & abiectissimas particulas diuinâ prouidentia regi confirmat. Pudeat verò Hieronymum, virum

e Ion. c. 1. & 4.

u Exod. 8. 19.

x Matth. 10.
29, 30.

y Matth. 6.
26. & 28.

z Prud. in Ps.
e' vom de mar.
& largie.

virum tantum, non tam rectè de Prouidentia dei sapuisse, ac Iosephum hominem minimè Christianum. Is a postquam commigrasset, templum Hierosolymitanum ab Herode extructum, tantà etiam magnificentià ab *ipsis fundamentis* ædificatum, vt structura è lapidibus firmissimis *longitudine vigintiquinq;*, altitudine octo, latitudine duodecim cubitorum constaret; narrat celebri famà omnibus innotuisse, *toto illo quo templum struebatur tempore* (decennium id ferè fuit) *numquam interdu, ne interrumpretur adificatio, pluisset;* & hoc, inquit, si quis diuinam Prouidentiam respiciat, non, *absimile vero est.* Sed quid ego Augustinum aut Iosephum hic oppono? Ipse Galenus homo ethnicus plane, & Mosaiçæ simul ac Christianæ doctrinæ contemptor, Hieronymo hic aurem vellit, ipsumq; de Dei Prouidentia rectius instruit. Nam non in solo homine, sed in *vilissimis ac minutissimis animalculis*, dei sapientiam, artem, & opificium admirandum prædicat. lib. 17. de vsu part. & quanto minus aliquod animal fuerit, tanto maiorem (inquit ille, & verè) excitabit tibi admirationem; quin & in pulice (cuius meminit Hieron.) in ipso inquam pulice, imò in *structurâ cruris pulicis opificium dei & sapientiam mirificè extollit.* Ac vt alios omittam, extant Theodoretæ Sermones decem de Prouidentia: legite eos & euoluite diligenter; sunt enim ad hanc rem aptissimi, lectuq; dignissimi. Circumducit ille te per omnes mundi plagas, partesq; calum, aërem, maria, terram: per omnes plantarum, volucrum, piscium, reptilium, hominifq; particulas: & in singulis tam multa tam conspicua prouidentia documenta recenset, vt eam tibi digito demonstret, & veluti manu palpandam proponat. Visne vt verbo dicam? Sic omnino se res habet: Vt Phidias nobilis ille statuarius cùm Athenis simulacrum Mineruz dicauit, in medio clypeo (teste Aristoteles) *suam ipsius faciem effinxit, eandemq; tam miro & abstruso artificio statua inclusit, vt si quis illius faciem eradere aut tollere veluisset, vniuersam simul statuam eiusq; habitum necessariò labefacturus esset:* Ita Conditor & Opifex huius mundi Deus, & toti fabricæ, & singulis illius partibus, tam miro abstrusofq; artificio suam potentiam, sapientiam, bonitatem, ac prouidentiam, velut ipsius faciem inculpsit; vt ex nullâ omnino mundi parte eradi possit vel tolli hæc mirabilis Dei facies, quin simul

a lib. 15. Antiq.
cap. 14.

b Arist. lib. de
Mundo.

partem illam, quæcunq; sit, non labefactes solum, sed planè destruas & vertas in nihilum.

Quod verò omnia Dei providentiâ gubernari toties inculcavi, illud *Omnia* tam latè hic patere volo, ut ne voluntates quidem ipsæ & liberrima hominum arbitria eximi hinc, aut ab hac vniuersitate excipi debeant. Inepta planè, & (vt verissimè ait Augustinus) *detestabilis est illa Ciceronis in libris de diuinatione disputatio*. Sensit ille non posse cum voluntatis libertate, consistere simul dei præscientiam ac providentiam. Et quia alterum horum necessario negandum putauit, aut homines non liberè agere, aut deum ea qua sic aguntur non præscire: præscientiam illè & providentiam deo tollere maluit, quam aliquid de humana voluntatis libertate delibare. Sic dum homines liberos fecit, fecit sacrilegos, vt verè & præclarè docet August. Certum etenim est, consistere

illa duæ simul & optimè coherere: quia etsi dum præscientiam spectas, necessarium est vt fiant quæcunque liberè aut contingenter fiant; tamen si humanum arbitrium & secundas causas spectas, eadem ipsa liberrimè sunt & contingenter. Nam licet Deus, qui falli non potest, præscit illa futura aut efficienda esse; præscit tamen sic futura, vt liberè & libero hominum arbitrio: i. deoq; hoc respectu, contingenter efficienda sint. Præsciuit lapsurum Protoplasten, sed suo libero arbitrio lapsurum præsciuit: & sic quidem ille lapsus, nihil omnino hic impediens dei præscientiâ. Præsciuit & prædixit Assyriorum Tyrannum fore flagellum suo populo, eunq; in miserrimam seruitutem abducturum. Sed tyrannum istum hæc perpetraturum non liberâ solum sed & pessimâ suâ voluntate præsciuit, cuius postea prænas luiturus esset. Postulat à te tuus famulus vt patrem suum; aut fratrem, Londini visat: Annuis, & cum nunc iturum præscis. Iam quia tu præscis, an tu liberè illam & libenter iturum negabis? scio non dices. Quod si non tua, certè neque Dei, præscientia libertatem humani arbitrij vel tollit, vel minuit. Quod si non præscientia, sinè dubio neque providentia; per quam solum sit, vt quæ præsciuntur à Deo, eodem quo præsciuntur modo eueniant.

Addo ampliùs, Non præscit solum deus voluntates hominum, sed easdem suâ providentiâ sic regit, vt fleat quocunque vult: flectere dixi, non inuitas trahere. Non enim vim ullam valen-

lib. 5. de ciuit. dei ca. 9.

d. Nullo modo cogitur aut retentâ præscientiâ tollere voluntati arbitrium; aut retentâ voluntati arbitrio deum negare præscire futurorum, sed utrumq; fideliter & veraciter consistit. Aug. lib. cit. cap. 10. bi hoc f. se trahat

tati infert deus; Nam ubi vis, ibi contritio, quæ voluntati planè aduersa. Sed cùm ad bonum flectit, retinet ipse & intellectum. ne auertatur; & voluntatem, ne illa intellectum auerti velit, nèue imperet, vt auertat se mens ab eo quod sana & salutaris ratio faciendum dicitur: & quia voluntas in agenda semper sequitur ultimum iudicium & dultamen rationis, ideo liberè tum homo vult & agit bonum, quia ratio sana (à quâ mentem non finit auerti Deus) suo vltimo iudicio faciendum esse illud bonum dictauit ac iudicauit. Cùm verò malum fit, permittit tum Deus & intellectum auertere se, & voluntatem pro suo imperio (nam facultatum omnium in animâ Domina hæc est & Imperatrix) iuhere intellectum auertere se à sanâ ratione, siquâ illi suggeratur: aut permittit intellectum (quod suo opte ingenio facti) attendere solum ad id, quod ratio libidine occæcata dicitur esse faciendum: & tum voluntas, quæ hæc (vt semper) sequitur vltimum rationis iudicium, liberè prosequitur, liberè vult, liberè agit illud malum; quia ratio corrupta & deprauata, suo vltimo iudicio malum illud faciendum esse dictauit & iudicauit.

Sed quomodocunque flectit, sinè dubio flectit Deus & dirigit suâ providentiâ non solum gressus hominum, sed & sermões, & sensus, & memorias, & cogitationes, & ipsas voluntates. Nam *cor Regis* (quantò magis aliorum?) *in manu Dei, vt riuos aquarum ducit illud*, *Prou. 21.1.* *Ponuntq; ferocia Præcordia volente Deo*, ait Poeta: *Æneid. 1.* & quàm sæpè illud vñ venire solet, quod habetur *Iob 12. 17.* *Consiliarios adducit in dementiam, & prudentes stultos facit.* Verè & eleganter Velleius Pater. *lib. 2.* *Cuius fortunam mutare vult, consilia corrumpit.*

Ex mille, vnum alterumue exemplum suggeram. Quàm clarum hoc in; Absalomo: Consilium ei dant Achitophel & Hushai: Achitophelis prudens valde consilium, (ad id quod volebat Absalom) ad perdendum nempe Dauidem, quodq; mortem præsentaneam Dauidi attulisset, respuit Absalom, & auersatur. Consilium verò Hushai, tam futile, vt viro cordato ludibrio esset, amplectitur ille & sectatur. Qui istud? Debebant scilicet Deo Absalomus simul & Achitophel funestum exitium; ideo Absalom *himentem dementat Deus, & virum consilium fatuum reddidit*: mutare illi fortunam voluit Deus, *consilia corrumpit.* Exemplum aliud det ipse Paternulus Iulium

e Deus non potest facere vt quis iniuriis aliquid velit; quia tum faceret, vt si malè & vellet & nollet illud fr. Maye Annot. in lib. Augusti. Sentent. 21. sententia. 14.

f pa. 38.

g 2 Sam. 17.

h ibid. v. 14.

i Loc. citato &
eandem habentur
apud Sueton. in
Cesar. ca. 81. &
Luc. Flor. l. 4. c. 3.

Cæsarem. Præfagia multa & indicia imminenti exitui ei præcognita. *Hæuspices illum ipsum fatalem diem ei prænunciant, utq; ab Idibus Martijs caueret, admonent sæpe & seriò. Vxor Calphurnia nocturno visu territa, orabat ut illà die domi subsistere vellet: Ad sacrificia itum, nec centum victimis perlitare poterat: quodq; adhuc magis mirere, eo ipso die, dumq; ad Senatum iret, sibelli coniurationem & coniuratorum nomina indicantes, in manus ipsi traditi. Frustra hæc omnia. Ineluctabilis illa vis nullis monitis, nullis precibus, nullo nuntio aut indicio præcaueri poterat, aut vitari: fortunam illi tunc mutare voluit Deus, consilia corruptit.*

Sicut in exitium, ita & frequentius in salutem & beneficium, flectit Deus consilia hominum ac corda. Refert Possidonius in vità Augustini, cap. 12. armatos circumcelliones (hæreticos illos vel sicarios dixeris) vias sæpe obsedisse, ut Augustinum occiderent. *Iturus ille erat certo die ad visitandus & instruendus plebès cuiusdam oppidi. Ducein viæ, ne fortè erret, ad eum mittunt. Et dies ille & locus circumcellionibus cognita. Viam igitur quâ proficiscendum illi erat, armati obstruunt; nec iam dubitant extremum hunc Augustinum futurum diem. Euenit ecce Dei providentiâ, sed ductoris hominis errore, ut à rectâ ac regiâ viâ quâ eundem erat errarent, & per deniam ad locum quem volebant peruenirent.* Cum illuc ventum, intellexerunt per hunc errorem, & Augustinum, & alios eius comites, manus impias & sanguinarias eo die euasisse: *Agnoscent omnes miram Dei providentiâ, cui vi liberatori gratias & meritò tunc egerunt. Habes aliud & profectò valde illustre exemplum apud eundem Possid. cap. 15. Concionanti aliquando Augustino, exciderant illi animo quæ effari proposuerat & voluerat, inq; aliam diuersam longè contra Manichæos materiam excursus fecit, & à re institutâ admodum digressus est.* Possidonio (qui hæc scripsit) alijsq; illo die ad mensam accumbentibus, significat hoc ipse Augustinus; eosq; an hoc illi animaduertissent interrogat. Illi se & animaduertisse, & valdè miratos esse respondent. Tum Augustinus, Credo, inquit, quoddam aliquem errantem in populo dominus per nostram obliuionem & errorem curari voluit: Ecce, biduo post venit negotiator quidam Firmus nomine, adit Augustinum, & coram omnibus ad pedes illius provolutus, lachrymasq; fundens

dens, confitetur se quamplurimis annis Manichæorum hæresin
sectatum esse, multamq; illis erogasse pecuniam; *Prædixit* verò
per Dei misericordiam, *Augustini sermone correctum esse, & tam
salutem Catholicum.* Hæc cum Augustinus, alijq; qui tum ade-
rant, audirent; cumq; quid ipsi eo die concionanti accidisset,
recognoscerent; *Profundum consilium Dei admirantes ac stupen-
tes, glorificauerunt eius nomen, qui cum voluerit, & unde volue-
rit, & quomodo voluerit, & per scientes & per nescientes, anima-
rum operatur salutem.*

Et mihi sanè hæc scribenti, ac seridè perpendenti, venit hinc
iterum in mentem siue error ille meus, (cuius antè memini) si-
ue obliuio, siue quomodocunque vocare libet incuria: qui cæ-
tera quidem Dei *Attributa* tractans, hoc viuum de Providentiâ
ne attigerim quidem. Profectò si tunc & suo loco de hoc egis-
sem, paucis aliquot verbis aut sententiolis (quod in reliquis
factum) rem totam absoluissem. Nolebat verò vt opinor De-
us, me hoc tam magni momenti *Attributum*, tam leui pede
transire, aut (vt Hieron. ridens Iohannem Hieros. ait) *unâ sa-
lutiâ tam multa & magna tractare.* Noluit me cum hoc tracta-
tem illis, quibus tunc (vt vides) angustijs premebar arctari.
Sæpe animo meo dum hæc scriberem, suggestum est Nebridii
anum illud apud August. Epist. 23. *Qui valde oderat, & sto-
machari solebat, si quis de questione magnâ responsionem breuem
postulasset: & illud ipsius Augustini, Quod-vult-deum ita allo-
quentis: Miror te virum doctum, tot tantarumq; rerum & si-
tute veritatem, & poscere breuitatem.* Reseruatus igitur, nec cer-
tè sine Dei providentiâ, hic noster de Providentiâ tractatus in
hunc locum, vt eam *ex asse* hic tractare possem, vbi & liberè ex-
paciandi locus erat, & ad explicandum copias omnes contra
tam multiplices hostes, campus parens satis & spaciosus. Credo
etiam (nec vana fides) *Firmum* aliquem hæc lecturum: infir-
mum saltem aliquem, qui de obliuione istâ meâ aut incuriâ
gratias illi acturus sit, in cuius manu sumus nos, & sermones, &
memoriæ, etiam & obliuiones nostræ.

Vnicus nunc restat scrupulus, qui necessariò eximendus. Nam
cum omnia diuinâ providentiâ gubernari iam à nobis demon-
stratum sit, An nullus igitur (inquires) erit omnino *Fortuna* lo-
cus? An *casum* nos & *Fortunam*, è scholis, è repub. exq; ipso

lib. 1. Retra c. 1.

orbe pulsus imus? Aduerte seriò quid hic respondeam. Fortuita multa esse & scimus & profitemur. Vnde illa verba nata sunt, quæ (vt ait August.) nulla religio usurpauit prohibet, Fortè, Forsitan, Fortassis, fortuitò, & quæ his similia. Nam & Apostolus ait 1. Cor. 16. 6. τυχὴν παραμένω, forsitan apud vos manebo. Est autem aduerbium hoc τυχὴν, tale coniugatum à τύχη, quales est fortè aut fortassis à fortunâ: & 1. Cor. 15. 37. εἰ τύχῃ, prout fortè acciderit: & dominus ipse Luc. 10. 31. *Casu* inquit, quidam descendit: vox Græca est κατὰ συγκατά, à verbo κίεω, quod cadere, accidere, aut fortuitò euenire significat; vt etiam Hebræa vox Karab, à quâ Græca fluxit. Atq; hinc (ni malè ominor) Epicuro suum nomen; quasi *Casuale* dicas, quia princeps ille fuit eorum, qui *Casui* litant ac *Fortuna*. Nec infrequens id est, vt nomina vel mutantur, vel ex euentu aliquo addantur: quod clarè tibi indicat ipsum Platonis nomen, qui cum antè Aristoteles vocaretur, postea propter egregium corporis habitum dictus est *Plato*, quo solo nomine nunc omnibus innotescit. Itidem & Porphyrius nomen suum accepit à *purpureâ* ac *regiâ* quâ ille (quoniam ex nobili esset prosapia) *usus est veste*, cum antè Basilus (vt ait Suidas) vocaretur. Hoc idem Epicuro accidisse planè sentio. Sed hoc obiter. Ex ijs quæ dixi multisq; similibus, fortuitos euentus esse clarissimè liquet & certissimè. Sed multum profectò refert, quid tibi sonet hoc quod *casum* vocas ac *fortunam*, & quàm sano sensu istas voces accipias. Dic & define cum Lactantio & Boetio, *Fortunam esse subitum & inopinatum rerum euentum*: vel dic & define cum Aristotele *casum ac fortunam esse causam per accidens*, id est, quæ præter notitiam, spem, & intentionem agentis producit, idq; raro talem effectum: (qualis causa est effusio inventi thesauri) sed dic simul, *Casum & Fortunam esse euentum aut causam talem, quæ subest & ancillatur providentiæ diuinæ*, quæq; ab eâ gubernatur, ac sapientissimè disponitur: Sic, inquam, nec secus define mihi *Casum ac Fortunam*, & libens tibi assentior, ac manum do. Sed si fortunam deam esse vis, aut non deam quidem, sed tamen datorem rerum, siue aduersæ illæ sint, siue secundæ; aut si vis eam vel euentum esse temerario motu (vt loquitur Boetius, nullâq; causarum à Deo pendentium connexionem productum; vel causam esse occultam, sed talem quâ sine nutu, consilio, ac providentiâ

Dei

m Diog. Laert
in Vita Platon.a lib. 3. diuin.
Inst. ca. 29.

e lib. 5. prol. 1.

p lib. 1. phys. c. 5.

q loc. cit.

Dei res vlla eueniat : Si quidquam horum *Fortunæ* dicas, quia iam sub specioso hoc & plausibili fortunæ nomine prouidentiam Deo suffurari vis & clepere ; ego hic fortunam non pellen-
dam solum è scholis, exq; rebus pub. sed & tuis omnibus ad infe-
ros amandam censeo.

Quin & illud præterea monuerim, præstare multò vt parci-
us (apud vulgus præsertim) hoc *Fortuna* nomen, vel in sano
sensu, vsurpetur. Neque meum hoc est, sed Augustini moni-
tum. Is iam senex & sua scripta censens, *Non mihi placet* inquit
toties me appellasse fortunam, quamuis non aliquam deam voluerim
hoc nomine intelligi, sed fortuitum rerum euentum. Imò (quod
tu diligenter obserues velim) *quamuis addiderit & expresseris*
(vt ipse ait) istos ipsos fortuitos euentus à Deo illiusq; prouidentia
dirigi, tamen pœnitet me (inquit) sic illic nominasse fortunam, cum
videam homines habere in pessimâ consuetudine, vt ubi duci deberet
Hoc Deus noluit, dicant illi Hoc noluit Fortuna. Ita Augustinus.
Cuius tu exemplo caue sedulo, ne pessimam istam loquendi
consuetudinem, nomen hoc *fortuna* sæpius vsurpando, vel in te
ipso, vel in alijs nutrias aut corroborares.

Est etiam & alia huius moniti ratio. Fortunæ nomen audisti ex
Lactantio à *dæmone inuentum esse*, vt mentes hominum in varijs
huius vitæ euentis auerteret à cogitatione diuinæ prouidentie,
& ad fortunam conuerteret. Nec sanè fefellit eum hic spes suâ.
Quot enim vbique sunt, qui si quid gratum eis ac lætum accide-
rit, non statim suam *bonam fortunam* inelamant, prædicant, &
plenis buccis dilaudent? Verentur, opinor, politici isti homines,
ne sancti nimis aut seueri viderentur, si laudes istas Deo (cui
soli debentur) tribuerent. Sed in aduersis casibus clariùs sese
indicant. Cecidit ecce tibi in talorum ludo, *Canis* iactus: Tu *Ve-*
nerem mallet, aut, si in rem attentior, *Midam*. Iam quia iactu-
um omnium damnosissimus *Canis* cecidit, heu quàm malè au-
dit, quàm miserè tibi *vapulet Fortuna*? *Quenquamne hominum*
tam infelicem, tam malo genio actum vt ego? Nemo, nemo omni-
um, hercle nemo: *Vab Fortuna cæca, insulsa, improba, ament, a-*
uersa & aduersa fortuna: Si impunè esset, & nisi contubernalis
tuos extimesceres magis quàm cæcam istam deam, euomeres
scio hæc omnia in ipsum deum illiusq; prouidentiam quâ iactus
tuos omnes dirigi non es nescius. Quia hoc finè nigrâ notâ non
licet,

licet, debaccharis in cæcam deam; per cuius latera, si verum fateri vis, Deum ipsum laceras, lancinas; & quoad tibi fas, transfodis. *Sic nimirum est vita hominum quasi ludas tesseras.* Si quid in eâ aliter quam voluntas ceciderit, idem tu illic strenuè præstas, quod in hoc vno talorum iactu. Tempera te igitur, me suafore; & disce maturè, velut camo ac habenis frangere linguam ab hoc malæ fortunæ malo nomine. Quoties verò de fortuna tibi verba facienda sunt, memineris id quod in *furi* nomine monet *Augustinus*, idem hic multoq; magis tibi faciendum. *Sententiam tene, linguam corrige.* Magnum est virtuti ac pietati teneris assuescere ab annis.

f lib. 5. de ciuit.
dei ca. 1.

Sed nolo te nunc tenere diutiùs. Satis enim mihi videor diuinâ prouidentia, velut Mineræ clypeo, contra omnes fortunæ impetus te muniuisse. Indue te igitur his verè Vulcanijs armis, & amplectere ambabus vlnis verissimam hanc, fundatissimam, & suauissimam de Prouidentia doctrinam. Mihi crede, non exiguum in omni vitâ fructum hinc percipies. Secundis rebus frueris? fruaris diu opto: Sed tu in cælum tolle mentem oculosq; & perfolue illi dignas laudes, de quo verissimè ait: *Augustinus.* *Non solum magna, sed & minima bona esse non possunt, nisi ab eo à quo sunt omnia bona:* Aduersis premeris? fer æquâ mente. *Ille dedit, ille abstulit.* Ille tibi poculum hoc miscuit: Ille iugum hoc, iugum (si tua merita appendas) leue & ligneum, imposuit. An non æquum est, te id ebibere quod ille propinat? & ferre iugum quod ille tibi imponit? An tu sapientiâ præ illo es? an & potentiâ? Quòd si adhuc recalcitrare vis, prædico iam tibi verus vates, atque ex vate: *Ecce, tu fregisti lorum meum, & catenam ligneam, verum ego iugum ferreum imponam collo tuo.* Hoc neque excuties, neque franges, sed velis nolis feres. Subde te igitur Deo, acquiesce semper illius voluntati; & dicei, *Obmutescam, nec aperiam os meum, quia Tu fecisti:* Sitq; hoc fixum tibi, & vt lex Perfarum inuiolabiliter constitutum; *Id mihi placebit, quicquid placuerit Deo.* Malus miles est, qui Imperatorem suum gemens sequitur.

e lib. 2. de lib.
arbit. ca. 17. & 18.

a Ter. 2. 13.

x Psal. 39. 9.

FINIS.

